

OVACIK'TA ANADİLİ FARKINDALIĞI

Xıdır EREN

TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Şükrü Aslan başkanlığında oluşturulan komisyon marifetiyle oluşturulmakta olan “Ovacık” kitabı için benden bir makale yazmam talep edildi. Böyle bir çalışmada yer alıyorm olmam benim için bir onur vesilesiydi ve elbette hiç tereddüt etmeden kabul ettim. “Ovacık'ta Anadili Farkındalığı” ne durumda? Bunu ölçümleyen bir makale kaleme almak istediğimi belirttim ve kendileri tarafından kabul edildi. Bana böyle bir makale yazma fırsatı sunduğu için başta Prof. Dr. Şükrü Aslan olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarına sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Zazacanın Ovacık'taki son durumu hakkında daha net ve ölçümlenebilir bilgilere ulaşmamı sağlayan tüm anket katılımcılarına da minnetlerimi bildiririm.

ÖNSÖZ

Bu makale, benim beş yıldır Ovacık'ta küçük çocuklarla yaptığım “Zazaca Yaz Okulu” çalışması ile 2019 yılında Zaza-Der bünyesinde bir çalışma ekibiyle birlikte yürüttüğüm “Zazaca Seçmeli Ders Tercihini” arttırmaya yönelik çalışmalardan dolayı içinde bulunduğum bir konuyu içermektedir. 2017 yılından beri küçük çocuklara ilki (2017) Belediye'nin organizasyonu ile Ovacık, Behzat Fırık Kültür Merkezi'nde; diğerleri (2018, 2019 ve 2021) Zeranige (Yeşilyazı) köyünde olmak üzere dört adet Zazaca yaz okulu çalışmam oldu. Bu çalışmalarda öğrencilerimin ebeveynleriyle derinlemesine araştırmalar yapabileceğim şansını yakaladım. Görüşmecilerin adlarını saklı tutmak adına harf harf kodlama yöntemiyle onlarla aramda geçen kimi konuşmaları makalenin uygun düşen bölümlerinde sizlere sunacağım. Çalışmalarımı ve bunlardan edindiğim izlenim ve tecrübelerimi bölgede insanlarımızla yıllardır yaptığım birbiri derinlemesine görüşmelerin yanısıra kısa da bir anket uygulamasına girerek yazacağım makaleyi subjektivitenin ötesine taşıma niyetindeyim. Çünkü okumakta olduğunuz makale ile “Ovacık'ta Anadil Farkındalığı” kapsamında yıllardır biriktirdiğim gözlemler ve toplanan verilerin ışığında, sosyodilbilimsel, tarihsel ve eğitimsel açılardan, evde ve toplumda konuşulan Zazacanın şu an içinde bulunduğu durumu göstermeyi hedeflemeye çalışmaktayım. Bu makale kapsamında tartışacağım şey yukarıda da belirttiğim üzere Türkiye'de Zazacanın yaygın konuşulduğu bir bölgede (Ovacık'ta) Zazacaya karşı olumlu/olumsuz durumları resmederek; Anadil farkındalığının durumudur. Zazacanın kullanımı hakkında şu ana kadar çokça konuşulup, neredeyse hiçbir çalışmanın yürütülmediği (2019'da Zaza-Der'in “Seçmeli Zazaca Ders Tercihini” konulu farkındalık oluşturma kampanyasını saymazsak) düşünülürken, söz konusu makale Zazacanın kullanımı üzerine yapılan ilk geniş çaplı bir çalışmanın ürünü olduğu ve bu bağlamda da bir “rapor” niteliği taşıdığı görülecektir. Makaleyi kaleme almaktaki esas amacım sadece bu bağlamda Ovacık'ın bir resmini sunmak değil elbette. Aynı zamanda yapmak istediğim, anadilleriyle ilgili olarak insanlara bir mesaj vermek ve Türkiye'de eğitimde ikidillilik bağlamında yürütülecek dil politikalarını oluşturmak üzere toplumda bir farkındalık yaratmaktır. UNESCO'nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası'nda Zazacanın ‘güvensiz bölgede’ olan diller arasında yer aldığı hepimizin malumudur. Kaleme aldığım

makalede de görülen o ki Zazaca konuşanların sayısı günden güne azalmakta, neredeyse orta ve yaşlı kuşak arasında dahi konuşulmaz duruma gelmektedir. Elde edilen sonuçlar, Zazacanın içinde bulunduğu kırılğan durumun dikkatle ele alınması gerektiğini ve bugün için ikidilli dediğimiz Ovacık'ın yakın gelecek zamanda Türkçe lehine tekdilliliğe doğru evirildiğini göstermektedir.

GİRİŞ

“Ma zonê ma ma rê daêna weso!”

Gerek öğrencilerimin ebeveynleriyle, gerekse 2019 yılında Zaza-Der'in organize ettiği kampanya nedeniyle köylerde birebir görüştüklerimden bir kısmı ile aramızda geçen kimi konuşmalarla konuya gireyim isterim. Hü..., K..., D..., GB..., B..., Gü..., G..., Ha... ve V... birebir görüştüklerimden bazıları. Yaşı 80 olan GB (Kadın)...’a kendisini hangi dilde daha kolay ifade edeceğini sorduğumda “Bıra mı qeda guretaye, jüanê ma de/Kardeş, kurban olduğum, dilimizde” deyince, sohbetimizi tümünden Zazaca yürüttüm. “Jüano ke to çül sıfte qesey kerd, o jüan kamci jüan bi?/İlk konuştuğun dil, hangi dildi?” dediğimde, “Jüanê ma u piyê xo/Anne ve babamızın dili.” “Namê i jüani çiko/O dilin adı nedir?” “Ma Kırmanckiyo bıra. Ma jüanê ma, ma rê daêna weso/Kırmanckidir-Zazacadır. Bizim dilimiz bizim için daha değerlidir.” deyince, kendisine; “Sıma domananê xo de kamci jüan qesey kerd? /Siz çocuklarınız ile hangi dili konuştunuz?” dediğimde, “Ma çül pili de Kırmançki, iyê binan de Tırki qesey kerd. Pêro Tırki qesey kerd ke, domani daêna rınd bıwanê /Biz ilkinden sonrakilerle Türkçe konuştuk. Türkçe konuştuk ki çocuklar daha iyi okusunlar.” diye cevap verdi. “Ma wendi?/Peki okudular mı?” “Nê bıra, nêwendi/Yok kardeş, okumadılar” dedi. Hü...(erkek-40 yaşında) köyde yaşıyor. Ona ana dilinin ne olduğunu sorduğumda; “Anadilim Zazaca. Ama konuştuğum dil Türkçe. Annem babam bizimle hiç Zazaca konuşmadı. Okulda da tamamen Türkçe. Biz babaannemden ve sokaktaki oyun arkadaşlarımızdan ne öğrendiysek öğrendik.” K...’a (erkek) sorduğumda; “Benim anadilim Türkçe. Ama Zazacada biliyorum” cevabını verdi. Kendisine, “Annen ya da baban hangi dili konuşurdu?” soruma, “Babam Türkçe, annem Zazaca konuşurdu. Ama babamın tesiriyle bizim evde hep Türkçe konuşuldu”. Ardından, “Senin annen baban ile evlendiğinde Türkçe bilmiyor muydu?” soruma, “Daha yakın zamana kadar pek bilmezdi. Bizimle yarı Zazaca yarı Türkçe konuşurdu” dedi. D... (kadın-40), “Anadilim Zazaca. Okula başladığımda dilim değişmeye başladı. Zamanla Zazacanın yerini Türkçe aldı. Evlendikten sonra da eşim bizim evde Zazaca konuşmamızı istemedi. Artık, iyi bir konuşmacı değilim. Hatta konuşurken yanlış bir şey söylerim diye, konuşmaktan imtina ediyorum” diye yanıtladı. G...(kadın-37) ise Anadilinin Zazaca olduğunu, kendini en iyi anadilinde ifade ettiğini, eşiyile de çocuklarıyla da ağırlıklı Zazaca konuştuğunu, ancak okuma yazma bilmediği için çok istediği halde Zazaca kılamları da dinleyemediğini söyledi. B... (kadın-22 yaşında), “Anadilim Türkçe” dedi. Anne ve babasının Türk mü, Kürt mü, Zaza mı olduğunu sorduğumda, “Her ikisi de Zaza. Ama biz Zazaca öğrenemedik. Annem ve babam bizimle hep Türkçe konuştular. Ben çok az anlıyorum. Hiç konuşamıyorum” dedi. Gü... (kadın, 80 yaşında) ise anadilinin Kırdışki/Kürtçe olduğunu, ancak evlendikten sonra hiç kullanmadığını, hep Zazaca

konuştuğunu, eşinin köyünde arada Türkçe dışında hep Zazaca konuşulduğunu, babası ve annesi evlerine geldiğinde onlarla da Zazaca konuştuğunu, çünkü anne ve babasının her iki dili de iyi bildiğini, bu son yıllarda da özellikle torunlarıyla iletişim kurabilmek için Türkçe konuşmaya başladığını söyledi. Ha... (erkek-47 yaşında), “Anadilim Zazaca. Ben her iki dili de konuşuyorum. Ancak, eşim Zeranikli. Hiç Zazaca bilmediği için hem onunla hem de çocuklarımla hep Türkçe konuştum. Şimdi ne kadar yanlış yaptığımı görüyor ve çok üzülüyorum. Ana dilimizi kendi kendimize katlettik” dedi. V... (erkek-22 yaşında), anadili sorusuna; “Anadilim Zazaca. Zazacayı çat pat biliyorum. Annem ve babam bizimle hep Türkçe konuştu. Ben babaannemlere gidince, babaannem benimle Zazaca konuşurdu. Ne öğrendiysem ondan öğrendim. Ancak, şimdilerde o da Türkçe konuşuyor” cevabını verdi. Annen, baban Zazaca biliyor mu? “Evet. İyi bilirler. Kendi aralarında çoğunluk Zazaca konuşurlar” Zazacayı çat pat bildiği, bu konuda ne düşündüğü sorulduğunda; “Keşke çok iyi konuşsaydım. Benim için daha avantajlı olurdu. Her şeyden önce yaşlılarımızla Zazaca konuşurdum. Onlarla konuşamadığım için çok üzülüyorum. Birileri Zazaca konuştuğunda ruhuma hitap ediyor zannediyorum. Çok duygulanıyorum” dedi. Anadilin durumunu sorduğumda; “Gittikçe kayboluyor. Bizden sonrakiler hiç bilmiyor. Ben ilkokuldayken Kedekten gelen çocuklar Türkçe hiç bilmiyor bizden öğreniyorlardı. Biz de onlardan Zazaca öğrenirdik. Şimdilerde onlar da artık Türkçe konuşuyor. Liseyi Tunceli’de okudum. Orada Zazaca hayatımızda çok az yer alıyordu. Birkaç kişi vardı Zazaca konuşan. Anne babalar çocuklarıyla Zazaca konuşmalı. Çocuklar da dile meraklı olmalı. Öğrenmeye çalışmalı. Bu dilde okullar açılmalı” diye konuştu. Bu kişiler, bilgi toplama sürecinde derinlemesine görüşmelere katkı sağlayan katılımcılardan bazılarıdır. Derinlemesine görüşmelerde bulduklarımın kimisi Zazacayı çok iyi konuşmakta kendilerini Zazaca olarak çok da iyi ifade etmekte. Kimileri de Zazacayı çok az anlamakta, hiç konuşmamaktadır. Bunlardan, okuma yazma bilmeyenlerin dışındakilerin hemen hepsi tüm örgün eğitimlerini Türkçe almış ve herhangi bir Zazaca örgün eğitim görmemiştir (Bir kişi hariç. O da Munzur Üniversitesi Zaza Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi). Bugün, derinlemesine görüşmeler yaptığım ve yukarıda aktarıldığında bulduklarımın 80 yaşındakilerin dışında kalanlar ile benzer veya farklı hikâyelere sahip diğer Ovacıklılar 1990’ların ortasında muhtemelen dilbilimcilerce çokça kullanılan bir terim olarak; miras dil konuşucusu idiler. Yukarıda Hü..., K..., G..., GB, Gü... ve H...’ın alıntılarında görüldüğü gibi bu insanlar iki dilli; ancak dünya çapında diğer birçok insanın miras dillerine, önceki kuşaklardan veya toplumda o dili kullanan diğer insanlarla konuşarak ulaşabilmesine rağmen, bu insanların duygusal bağ ötesinde anadilleri hakkında bildikleri oldukça kısıtlı kalmıştır.

Gerek gözlemlerim, gerekse derinlemesine görüşmelerim ve kısa anket çalışmamla makalenin birinci bölümünde sizlerle, a) Zazacanın evde ve toplumsal alanlarda nasıl kullanıldığı, b) Zaman içinde gelecek kuşaklara nasıl aktarıldığı/aktarılmadığı, c) Bu insanların günlük hayatta hangi dili kullanmayı tercih ettikleri, d) Zazacanın geleceği üzerine düşüncelerinin ne olduğunu tartışacağız. Kısa bir girişin ardından, ikinci bölümde; makalenin kavramsal çerçevesini, iki dilliliği ve iki dilli toplulukların anlaşılmasındaki önemli faktörleri masaya yatıracacağız. Bu bölümde iki dillilik türleri, iki dilliliğin bilişsel ve sosyal avantajları, maliyetleri, yasal yeterliliği, iki dillilikte değişkenlik (dil farklı bağlamlarda kullanımı) algısı, dil değişimi, eğitimde dilin anahtar görevi, toplumsal cinsiyet-dil ve katılım gibi konulara odaklanılacaktır.

Üçüncü bölümde makale dolayısıyla anket çalışması yaptığım katılımcıların kısa da olsa sosyo demografik özelliklerini, dördüncü bölümde ise katılımcıların dil tercihleri, Türkçe ve Zazaca yetileri, günlük hayattaki Türkçe ve Zazaca kullanımları ve diğer konuşmacılar arasında Zazacaya yönelik düşünceleri, anadil algısı ve dil korunmasına dair düşünceleri işlenecektir. İki dillilik ve çok dillilik kavramlarının yanında makalede, Zazacanın zenginleştirilmesi ve daha görünür hale gelmesi konusunda birtakım öneriler de sunulacaktır.

TEORİK ARKA PLAN

ZAZACANIN BUGÜNÜ VE YARINI

Anadili

“Herkes gerçek dünyayı ancak kendi ana dilinde kategorize edilmiş biçimiyle görür.”

Ana dili, başlangıçta anne-babadan ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkide bulunduğu çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan; insanın duygu ve düşüncelerini başkalarına en güzel biçimde aktardığı dildir. Herkes gerçek dünyayı ancak kendi ana dilinde kategorize edilmiş biçimiyle görür. Varlık dünyası (gerçek dünya) anadilinde algılanır. İnsanın dünyaya nasıl baktığı, konuştuğu anadiliyle alakalıdır. Yani, insanın dünyaya nasıl baktığını, insanın konuştuğu dil belirler. Kişi onun kategorileri içinde düşünür ve algılar.

Hangi dil olursa olsun, bu dil ne kadar zayıf olursa olsun, çevremizde var olan “şey”lerin tümünü, içimizde olan, zihnimizde olan, duygusal alanımızda olan tüm “şey” leri de bu dil adlandırır. Öylesine ki, var olan şeylerin birbirleri ile olan ilgi ve ilişkileri de bu dil sayesinde bilince çıkar, bu dil sayesinde bilgi alanındaki yerini edinir. Dilin varlık alanı ile onun adlandırdığı/anlamlandırdığı “şey” arasında öylesine sıkı bir korelasyon vardır ki, dilde rastladığımız her şey, varlık-dünyasında bir şeye denk düşer. Bu korelasyon bozulduğunda, dil sayesinde bilgi alanına çıkan o “şey” de bozulur. O vakit, söylenen şey anlamsızlaşır, Zazacada sıkça kullanılan “nano ancülü/yavan ekmek” misali kalıverir ve zamanla da yok olur gider. İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik dildir. Dil sayesinde, birey düşünce üretebilir ve düşüncelerini ifade edebilir. Dil sayesinde bilgi edinebilir, geçmişini hatırlayabilir, günü yaşayabilir dahası geleceğe dair planlar yapabilir. Yine dili sayesinde kişiliğini kazanır, yaşamını sürdürür, iletişim kurar. Var olanı anlama ve algılama, dil sayesinde.

Bebek daha anne karnında fetus iken işitsel uyaranlara karşı tepkiler verir ve bu sayede dil ile tanışmaya başlar. Yine bir aylık bebeklerin konuşulanlara tepki verdikleri, dört buçuk aylık bebeklerin ise özellikle kendi adlarını dinlemeye daha duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Dinlemenin bebeklerde ilk öğrenme kanalı olduğu, beşinci aydan itibaren dışarıdan gelen sesleri dinlediği de belirlenmiştir. Bütün bu verilerden hareketle denilebilir ki; zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı gelişim göstermiş bir çocuğun dil dizgeleri içinde ilk farkındalık geliştirdiği ve herhangi bir formel eğitim almaya gerek kalmadan ilk edindiği dizge, ses ve ölçü (prosody) dizgesi anadilindedir.

Daha doğum öncesi dönemde başlayan ses algısı ve ses zincirinin tamamlanması, anadili öğretiminin planlı ve programlı bir biçimde verilmesi halinde çocuğun anadilini kullanmasıyla

birlikte zihinsel performansını daha çok arttıracak ve diğer derslerden daha çok başarılı olacağını gösterir. Okuduğunu anlama konusunda yapılan araştırmalar bunu desteklemektedir.

Anadil Farkındalığı

“Bir dilin yaşam direnci dil farkındalığıyla doğru orantılıdır.”

Anadil farkındalığı, kısaca bireyin inadına anadilini kullanmasıdır. Bulunduğu çevrede iletişimde olduğu insanları bu anadilini kullanmaya zorlamasıdır. Diğer bir deyişle, anadil farkındalığı, bir bireyin doğru ve doğruya yönelik geliştirdiği bilinçli dil kullanım duyarlılığıdır. Biraz daha açacak olursam, anadil farkındalığı, dilin müdavimleri tarafından geliştirilen bilinç, duyarlılık ve giderek gelişen zihinsel bir süreçtir. Bir etnik grubun ya da göçebe bir topluluğun anadil farkındalığı, yani anadiline karşı duyarlılığı o dilin dönüşümünde direkt etkindir. Asimilasyon politikaları ne kadar acımasızca olursa olsun, bir dilsel grubun direnci ancak bu farkındalık sayesinde olur. Yani, bir dilin yaşam direnci dil farkındalığıyla doğru orantılıdır. Ancak, bu sadece söylem ile olacak şey değildir.

Andilinde Eğitim Görme Hakkı

“Çocuğun kendine yabancı olan bir dilde eğitim görmesi çocuk haklarının ihlalidir.”

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde her çocuğun eğitim hakkına sahip olduğu (madde 28) ve her çocuğun ailesinin konuştuğu dili öğrenme ve kullanma hakkına sahip olduğu (madde 30) belirtilmektedir. Çocuğun kendine yabancı olan bir dilde eğitim görmesinin çocuk haklarının ihlaline neden olduğu, dillerin korunmaması durumunda dillerle birlikte bu dilleri konuşan kişilerin sahip olduğu bilgilerin de yok olacağı bir vakıadır. Ovacık’ta gerek geçmişten gözlemlerimiz gerekse yapmış olduğumuz anket ve birebir görüşmelerin de ortaya koyduğu üzere genç nesiller arasında dil kaybı hızla artmaktadır. Yakın bir gelecekte eğitimde anadil kullanılmaz ise yok olup gidecektir. Baskın dilin bu denli yaygın olduğu ve yerel dilleri zorladığı günümüz gerçekliğinde, eğitimde kullanılmayan dillerin daha uzun süre direnme şansları bulunmamaktadır.

Günümüz koşullarında diller eskisinden daha hızlı bir şekilde ölmektedir. 2100 yılına gelindiğinde, bugün yaşamakta olan yaklaşık 7000 dilin %90-95 kadarı yok olabilir veya yeni nesiller tarafından öğrenilemeyebilir. Dünyada tehlike altında bulunan dillerin çoğu yerli kabileler ve ötekileştirilmiş kültürel topluluklar tarafından konuşulmaktadır. Bu diller, eğitimin yanı sıra başka yöntemlerle de desteklenerek güçlendirilmedikleri takdirde kaybolacaktır. Ötekileştirilmiş kültürel toplulukların çocukları anadilleri dışında bir dilde eğitim almak zorunda bırakılıyor. Başka seçenekleri de yok: çünkü kendi anadillerinde eğitim yapan okulları yok. Resmi ideolojinin savunucuları gibi birçok aile de resmi dilde eğitimi “tercih” etmektedir. Ebeveynler bu tercihlerinin öğrenme ve çiftdilcilik konularında yapılmış bilimsel araştırmaların bulgularıyla çeliştiğinin farkında değildir. Oysaki politikacılar ve eğitimciler bu uygulanmakta olanın (kendi dili dışındaki bir dilde eğitim almanın) bir insan hakkı ihlali olduğunu ve bilimsel araştırmaların bulgularıyla çeliştiğini bile bile var olan durumu “ülkenin bekası” adına körü körüne savunmaktadır.

Dil, ötekileştirilmiş kültürler müdavimlerinin akademik başarısı için oldukça önemli bir faktördür. Okulda anadilini konuşmak özgüveni, aidiyet duygusunu ve düşünme becerisini arttırdığı gibi ifade özgürlüğünün de olmazsa olmazıdır. Ana dili, kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve herkesin anadilini öğrenme hakkı vardır. Dilin varlık alanı ile olan ilişkisi kültür olarak ortaya çıkar. Dil ile kültür iç içe geçmiş durumdadır. Her toplumun dili o toplumun duygularını, düşüncelerini, varlık-dünyasını görüş ve algılayışını yansıtır. Toplumsal hayatın görünüşü kültür ise kültürün görünüşü de dildir. İnsan başardığı her şeyi ilk olarak anadilinde öğrenir. Ana dili, onu konuşanın dil bilincini belirttiği gibi, onda, çocukluk çağından başlayarak bir dil duygusu da yaratır.

Saha çalışması yapan insanlar buna “etnosains” derler. Bu etnosainstler realite kategorilerini tarif etmede önemli ayrımlara gitmişlerdir. Farklı toplumlar kendi kültürel kategorileri ile farklı toplumları yorumlamaya çalıştıkça, o toplumları anlama başarısı gösteremezler. Ancak, bu insanlar kendi kültürel bakış açılarını askıya alarak, diğer toplumların kültürel kategorilerini anlayabilirler. Yani kendi dillerinde değil, alan araştırmasına konu olan toplumun diliyle görüş düşünebildikleri oranda o toplumu anlayabileceklerine işaret ederler.

Yakın zamandaki alan araştırmaları ile dikkat çeken Sapir ile Whorf’un tespitleri bu söylediklerimizi doğrular niteliktedir. Yaptıkları alan araştırmalarından vardıkları sonuç, dil ve gramerin düşünsel prosesin bir ürünü olduğudur. Kişinin çevresindeki dünyayı algılaması bu sayede olur. Yani dil, kişinin dünyayı algılama biçimini şekillendirir. İnsanların dil üzerinde değil, dilin insanlar üzerinde kontrolünün olduğunu görmek durumundayız. Dil içinde yaratıldığı kültürü yansıtır. Kültürün bütün değerleri de o dilin içinde varlığını bulur. Yani, o bütün kültürel değerler kendi dilinin formları içinde açığa çıkar ve anlaşılır olurlar. Bu da dil ile kültürün birbirinden ayrılmaz olduğunun göstergesidir, biçiminde özetlerler.

Anadil, insanların düşünce ve duygularını çerçevelemede hayati öneme sahiptir. Anadilde konuşmayı öğrenmek, bir çocuğun kapsamlı gelişimi için gereklidir. Ana dil olarak da bilinen (atalarından aktarılagelen) anadilini akıcı bir şekilde konuşabilmek çocuğa birçok yönden fayda sağlar. Onu kendi kültürüyle ilişkilendirir, bilişsel gelişim sağlar ve diğer dillerin öğrenilmesini destekler. Çocuk, daha doğmadan önce duyduğu dil (annesinin iletişim kurduğu dil) aracılığıyla çevresini anlamaya çalışır. Ötekileştirilmiş kültürel gruplardan pek çok çocuk okulda çok az öğrenir, hatta bunların birçoğu öğretmenleri tarafından iflah olmaz kıt algılı insanlar olarak kategorize edilirler. Bu da tam olarak anlamadıkları bir dilde öğretimle ilişkilendirilebilecek bir gerçekliktir. Çocuğa yabancı bir dilde eğitim vermek, sınırlı veya var olmayan bilgi ve becerilerin öğrenilmesine ve kazanılmasına, yabancılaştırıcı deneyimlere, yüksek terk ve tekrar oranlarına yol açan bir uygulamadır. Eğitimin kalitesini artırmak için dil politikalarının anadilde eğitimi dikkate alması gerekir. Anadilini görmezden gelen eğitim modelleri etkisiz olur ve çocukların öğrenmesini zorlaştırır. En azından eğitim sürecinin ilk yıllarında anadilde eğitim, öğrencilerin daha etkili öğrenmesini sağlar.

Bu makaledeki temel amaç, elbette toplumun dil konusundaki farkındalığıdır. Ancak, onun yanında bir dil müfredatına duyulan ihtiyacı göstermek ve ana dilinin gelişimini hangi parametrelerin etkileyeceğini de araştırmayı hedeflemektedir. Gerek teorik bağlamda gerekse sahada yapılan çalışmalar göstermektedir ki, herkesin anadilinde eğitim görme hakkı, hem

bireysel gelişim hem de toplumsal barış ve uyum için olmazsa olmazlardandır. Anadilinde eğitim, bir öğrencinin diğer öğrenciler gibi eğitime eşit şekilde erişebilmesi ve eğitimden yararlanabilmesi için gereklidir. Anadilinde eğitim, okula devamın sağlanmasında, eğitimin kalitesinin yükseltilmesinde ve çocukların topluma kazandırılmasında önemli bir role sahiptir. Bu nedenle bulgular, anadilinde eğitim vermek için iki dilli bir eğitim programının gerekli olduğuna işaret etmektedir.

Fayda-Maliyet Analizi

“Anadilinde Eğitim Programları aynı zamanda daha istikrarlı siyasal ortamlar demektir.”

2006 Afrika Eğitim Bakanları Toplantısı için hazırlanan fayda- maliyet analizi, anadiliyle başlayıp kademeli olarak diğer dillere yer veren eğitim programlarının tekdilli eğitim programlarına göre daha tasarruflu olduğunu göstermektedir. Bu programlar başlangıçta daha pahalıymış gibi görünse de, harcamalar zamanla azalmakta ve böylece başta yapılan yatırıma oranla daha çok tasarruf (örneğin çocukların sınıf tekrarından kaynaklanan masraflardan kurtularak) edilmektedir. Anadilinde Eğitim programlarının geliştirilmesi sürecinde yapılacak ekstra harcamalar şunlardır:

- Yerel dillerin ve alfabelerin akademik kullanım için geliştirilmesi ki Türkiye şartlarında bu birçok dilin müdevimi tarafından zaten hallolmuş bir meseledir.
- Ders kitaplarının ve materyallerin yazılması, geliştirilmesi ve basılması da yine günümüzde bir sorun olmaktan çıkmış; böyle bir sorun birçok dil bağlamında bulunmamaktadır.
- Anadilinde Eğitim programlarında çalışacak öğretmenler için öğretmen yetiştirme programlarının açılması ki bu kimi diller için zaten sorun olmaktan çıkmıştır. Artuklu’da yüksek lisans ve doktora, Munzur üniversitesinde lisans ve Bingöl Üniversitesinde lisans-yüksek lisans ve doktora bölümleri devam etmektedir. Ancak, bu programlardan mezun olan öğrencilerin istihdam edilememeleri başlı başına bir sorun olup tam da tartıştığımız konuyla alakalıdır. Anadilinde eğitime başlanması bu bölümlerin mezunlarının istihdamını da kolaylaştırarak toplumsal gerilim noktalarından birini gidermiş olacaktır.
- İkinci dilin daha iyi öğretilmesi için yapılacak diğer harcamalar ise bütçeden ayrılacak rakamdır ki bütçenin ortalama %4’ünü geçmemektedir. Bu da öğretmen yetiştirme, eğitim sürecine katma, materyallerin programlanması ve basılmasıyla ilgilidir ki bu sorunun da asl olarak halledilmiş olduğunu yukarıdaki satırlarda andık. Öte yandan, anadilinde eğitim programları sınıf tekrar etme ve okul bırakma oranlarını düşürdüğünden bunlar için yapılan harcamalardan tasarruf edilmesi sağlanır. Sınıf tekrarı ve okul terki nedeniyle eğitimi kesintiye uğrayan öğrenci sayısının azalması, bu öğrencilerin tekrar temel eğitimden geçirilmesi için harcanan zamanın ve yapılan masrafın azalması demektir. Kaldı ki öğrencinin eğitime erişiminin artması daha nitelikli işlerde ve daha iyi ücretlerle çalışması anlamına gelir ki bu ülkenin lehine bir yatırımdır.

Dünyada bunun örnekleri mevcuttur. Guatemala’da eğitim bütçesinin sadece yüzde 0.13’ü ders kitaplarına ayrılmaktadır. Oysa eğitim programı sayesinde sınıf tekrarı ve okul terkinin azalması nedeniyle yapılan tasarruf yıllık yaklaşık 5,6 milyon dolardır.

Bütün bunların ışığında diyebiliriz ki; ülkemizde anadilli eğitim (ya da iki dilli eğitim) yasal mevzuata kavuşturulup, hükümetler bu programlara uzun vadeli destek verdiklerinde bu programların sağlayacağı faydalar ve bu programların uygulanmasıyla yapılacak tasarruflar belirli bir süre geçtikten sonra görülmeye başlanacaktır. Bir diğer bağlamda da Anadilinde Eğitim Programları aynı zamanda daha istikrarlı siyasal ortamlar demektir.

Yasalar Yeterli midir?

“Eğitimin anahtarı dildir!”

Zazaların ve diğer baskı altında tutulmuş halkların kendi dillerini yeniden canlandırma çabaları son dönemde oluşturdukları Tehlike Altındaki Diller Ağı (TAD) kapsamında sürdürdükleri daha geniş kapsamlı mücadeleleriyle ilerlemektedir. Bu halklar; hem kendi kültürlerine uyan, hem de çocuklarının içine doğdukları çokkültürlü dünyaya katılmalarını ve bu çokkültürlü ve küresel dünyanın nimetlerinden faydalanmalarını sağlayan eğitim programlarına sahip olma mücadelesi yürütmektedir. Fakat yasaların değiştirilmesi bu iş için tek başına yeterli değildir. Yaptığımız araştırmada gördük ki, 2012 yılından beri müfredata eklenen “seçmeli dersler” kategorisinde bu dillerin öğrenimi dahi okul idarelerince engellenmekte, velilere bu konuda bilgi dahi aktarılmamaktadır. Yasaların değiştirilmesinin yanı sıra, valiliklere ve valilikler kanalıyla okul idarelerine bu konuda gerekli uyarıların yapılması, ayrıca; dil haritalandırmasının yapılması, kaynakların artırılması, araştırma ve eğitim çalışmalarının yürütülmesi “seçmeli dersler” politikasının pratiğe dönüşmesi için olmazsa olmaz adımlardır. Dillerin bu “öğrenme” çalışmasının daha da ileriye taşınarak, anadilinde “eğitime” dönüştürülmesi bu kültürlerin yaşayabilmesinin garantisidir. Bilinmelidir ki, eğitimin anahtarı dildir.

Anadili temelli çift veya çokdilli bir eğitim modeli, yerel dillerini konuşan gruplara mensup çocukların eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. En rahat ettiği dilde eğitim görme imkânına sahip olmak çocuğun yaşamdaki başarısını önemli ölçüde artırmaktadır. Hak-temelli bakış açısından çift veya çokdilli eğitimin niçin olması gerektiğini, pedagojik bakış açısından neler yapılması gerektiğini; pratik açıdan ise dünyadaki birçok başarılı uygulamanın (Finlandiya, Katalunya, Bask Ülkesi, Papua Yeni Gine, Eritre, Nijerya, Guatemala, Mali, Bolivya’daki uygulamalar) öğrettiklerinden bu tür bir eğitimin nasıl işlediğini biliyoruz. Bunun için;

Sivil toplum kuruluşları, öğretmen sendikaları, eğitimciler, ebeveynler ve eğitimde çok dilliliğin önemini bilen herkes bu konuyla ilgili toplumsal farkındalığı artırıcı çalışmalar yürütmelidir.

Farklı ülkelerin başarı öykülerinden dersler çıkarılarak, bu başarılı uygulama örnekleri, siyasal desteğin alınması için kullanılmalıdır.

TBMM, Anadil eğitimi ile anayasal değişime zorlanmalı, anayasada gerekli iyileştirmeler mutlaka yapılmalıdır.

Ebeveynlerin çocukların eğitiminde daha aktif rol almalarının yolları zorlanmalıdır. (Örneğin, ders seçiminde aktif olmaları sağlanabilir)

Araştırmacılar bu konuları, yıllık uluslararası eğitim şuralarının toplandığı dönemlerde gündeme getirmelidir.

□Hükümetlerin planlamalarında sivil toplum örgütlerinin toplumsal baskıyı artırmalarının yolları aranmalıdır.

□Yerel dillere ekonomiklik sağlayacak imkânlar yaratılmalıdır.

Bütün bu faaliyetler ile anadili temelli eğitimin kanalları açılabilir ki bu da yerel dilleri konuşan çocuklar için daha kaliteli bir eğitim fırsatı demektir.

Anadilinde Eğitim Fırsatını Yitirme

“Dilin kaybolması dilsel soykırımın bir sonucudur.”

Yaptığımız çalışmada gördük ki, çoğunlukla ebeveynler kendilerine daha iyi imkânlar sunan resmi dile erişebilmek için gönüllü olarak kendi dillerinden vazgeçmekte. Aileler, çocuklarının gelecekteki eğitimini ve iş imkânlarını göz önünde bulundurarak evlerinde kendi anadillerini konuşmamayı tercih ediyor. Kimseyi bu nedenle kınayamayız, zira bu durum ilk bakışta çocuğun faydasınaymış gibi görünüyor, ancak; dünyanın çeşitli ülkelerinde birçok yerli ve azınlık gruba mensup çocukla yapılan araştırma, egemen bir dilin temel dil veya tek dil olarak kullanıldığı eğitim sistemlerinin çocuklar açısından ciddi olumsuz sonuçlar doğurduğunu gösteriyor. İki örnek vermek gerekirse: Kanada’da İngilizce eğitim alan Inuit öğrenciler 4.sınıf seviyesine ancak 9 yıllık bir eğitimden sonra ulaşabiliyor; aynı şekilde Avustralya’da Aborjin çocuklar için başarılı bir eğitimin önündeki en büyük engel İngilizce. Bizim durumumuz da hiç iyi değil. Kendi kuşağımdan biliyorum. Benimle birlikte ilkokul birinci sınıfa başlayan arkadaşlarımdan bir kısmı ilkokul sonrasında, kalan büyük bir kısmı da ortaokul sonrasında eğitim sürecinden koptu. Araştırmalara göre;

□Çocuk en iyi bildiği dilde eğitim aldığı daha iyi öğrenir.

□Amerika’da anadili temelli çiftdilli eğitim veren okullara giden çocuklar İngilizce tekdilli eğitim veren okullara giden çocuklara oranla daha hızlı İngilizce öğreniyor ve okulda daha başarılı oluyor.

□Bugüne dek dilsel azınlık gruplarına mensup çocuklarla yapılmış en büyük çalışma kendi anadilinde daha uzun süre eğitim gören bir çocuğun çiftdilliliğe erişim ve okul başarısı bakımından daha iyi bir düzeyde olduğunu gösteriyor.

Dilin kaybolması dilsel soykırımın bir sonucu olarak görülmelidir. Ötkileştirilmiş kültürlere ait gruplara mensup çocukları bilmedikleri bir dilde eğitim almaya zorlamak, Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nde yer alan beş soykırım tanımından ikisiyle örtüşüyor: 2. maddenin (e) bendi: bir gruba ait çocukları zorla başka bir gruba aktarmak ve (b) bendi: bir grubun üyelerinin ciddi fiziksel ve ruhsal zarar görmesine yol açmak.

Ötkileştirilmiş kültürlere mensup çocukların kendi anadillerinde eğitim görmeleri ve resmi dili de ikinci bir dil olarak öğrenmeleri gerekir. Yani çocukların ikinci bir dili kendi anadillerinin yerine değil, anadillerine ilaveten ikinci bir dili öğrenmeleri gerekir.

Toplumsal Cinsiyet, Dil ve Katılım

“Öğrencinin en iyi iletişim kurabildiği dil veya dillere dayanarak geliştirilen eğitim programları tüm öğrencilere, özellikle de kız çocuklarına daha çok fayda sağlamaktadır.”

Ülkemizde egemen kültürü güçlendirmek ve diğer kültürleri yok saymak üzerine kurulu bulunan eğitim sistemi öteki kültürel gruplara mensup öğrencileri dışlar. Bu sistem kız çocuklarını daha çok etkiler. Dünyanın farklı bölgelerinde yürütülen çalışmalar, gelir düzeyi, etnik köken gibi hangi farklı gruba mensup olursa olsun, kız çocuklarının anadili temelli çift dilli eğitimin getirdiği kapsayıcı stratejilerden erkek çocuklara oranla daha fazla faydalandıklarını göstermektedir. Gine-Bissau, Nijer ve Mozambik’te yapılmış araştırmalar kız çocuklarının çift dilli okullara daha fazla kaydolduklarına, sınıf tekrar etme oranlarının önemli ölçüde daha düşük olduğuna ve kendi anadilleri dışında bir dilde eğitim alan kız çocuklarına göre okula daha fazla devam ettiklerine işaret etmektedir. Şüphesiz cinsiyete göre sınıflandırılmış verilerin incelendiği nitel ve nicel araştırmalar artırılmalı, ancak var olan araştırmaların hemen hepsi kız çocuklarının kendi anadillerinde eğitim gördükleri durumda okuldan daha fazla faydalandığını açıkça gösteren sonuçlar sergiliyor. Bunun sebepleri şöyle açıklanabilir;

- Aileler; kızları kendilerinin konuştuğu bir dilde eğitim görebiliyorsa ve okulda kendi kültürel değerlerine saygı duyuluyorsa eğitim sistemine daha çok güvenirlir.
- Aileler ile çocuklar arasında iletişim problemi olmadığında, aileler çocuklarının eğitimiyle daha çok ilgilenebilmekte, çocuklarının öğretmenleriyle daha iyi iletişim kurabilmekte ve okuldaki karar alma süreçlerine daha fazla katılabilmektedir.
- Öğrencileri ile benzer dilsel ve kültürel özelliklere sahip olan öğretmenler toplum tarafından daha kolay kontrol edilebilirler ve dolayısıyla bu öğretmenlerin kız öğrencileri cinsel veya başka bir şekilde olası istismar etme ihtimalleri daha düşüktür.

Ayrıca anadili temelli çift dilli eğitim kız çocuklarının psikolojik durumlarını da olumlu yönde etkilemektedir. Böylece kız çocukları daha iyi öğrenebilmekte, özgüven ve özsaygı geliştirebilmekte, gelecekle ilgili daha yüksek hedefler belirleyebilmekte ve tüm bunlar okul başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Kısaca özetlemek gerekirse, öğrencinin en iyi iletişim kurabildiği dil veya dillere dayanarak geliştirilen eğitim programları tüm öğrencilere, özellikle de kız çocuklarına daha çok fayda sağlamaktadır.

İKİ DİLLİLİK

Günümüzde, dünyanın birçok yerinde iki dillilik, neredeyse tüm yaş gruplarında çok yaygın bir olgudur ve dünyanın her ülkesinde neredeyse mevcuttur. Küresel nüfusun neredeyse üçte ikisinin ya iki dilli ya da çok dilli olduğu bilinmektedir. Tek dilli veya tek dillilik politikasını benimsemiş topluluklarda bile, çok sayıda iki dilli/çok dilli birey vardır. Türkiye de bu durumda olan ülkelerdendir. Türk, Çerkez, Gürcü, Pomak, Kürt, Zaza, Roman, Laz, Ermeni, Süryani... gibi birçok farklı etnik kimliğe sahip milyonlarca insanın olduğunu hepimiz bilmekteyiz.

Genel anlamda iki dillilik, birden fazla dilin kullanılmasına işaret eder. Otoriteler, bu anlamda beş yaşından sonra ek dil öğrenen birini, ikinci dil öğrenen/ikinci dil kullanıcısı olarak tanımlarlar.

Bu çalışmamız bünyesinde, anket ya da doğrudan görüşmeye katılanlar Zazacaya evlerinde aileleri aracılığıyla maruz kalan miras dil kullanıcıları durumundadır. Katılımcıların bir kısmı

Zazacayı anlayabildiklerini, az buçuk konuşabildiklerini (esas olarak akıcı bir biçimde konuşamadıklarını) beyan etmiştir. Alıcı iki dillilik olarak bilinen bu durumda, öğrenenler dili anlayabiliyor ancak tüm sosyal alanlarda (okuma-yazma becerileri de dâhil) tüm dil becerilerini tamamiyle hâkim olarak kullanamıyor demektir ki bizim çalışmamızda da katılımcıların ekseri çoğunluğu kendilerini her iki dilde daha iyi ifade ettiklerini (karşısındakine göre) bildirmektedir. “Karşısında” Zazaca konuşanlar azaldıkça, kendini iki dilde de ifade edebilme oranı Türkçe lehine gittikçe değişecektir ki bu da süreç içerisinde tek dillilikten iki dilliliğe evirilen toplumun, bu defa da tam tersi istikamette iki dillilikten tek dilliliğe doğru evirileceği anlamına gelir.

İki Dilliliğin Bilişsel Avantajları

“Anadilleri dışlanan ve yalnızca ikinci (veya yabancı) bir dilde eğitim görmeye zorlanan bir çocuğun, okul müfredatını takip edebilmesi oldukça zordur ve bu pedagojik olarak ispatlanmış bir olgudur.”

Eğitim bir güçtür ve dil bu güce erişmenin hem aracı hem de belirleyendir. Anadili temelli çift dilli eğitim modelleri, öğrencilerin özgüvenlerini artırmakta, onları daha mutlu etmekte, kendilerini daha rahat ifade edebilen, daha katılımcı, hayal gücü yüksek ve yaratıcı insanlar olmalarını sağlayacağını yukarıda ifade ettim.

Dünyada birçok ülkenin çok dilli olduğunu bilmekteyiz. Bu nedenle de eğitimin nasıl olacağı noktasında çok şiddetli tartışmalara tanık da olmaktadır. Başta okullar olmak üzere resmi kurumlarda baskın (resmi) dil, ötekilerin dilini (yerel dilleri) tahakküm altına almaktadır. Türkçe dışında birçok dilin durumu da böyledir. Oysa eğitime anadilinde başlayan bir çocuğun okulda daha başarılı olabildiği ve bu çocukların diğer dilleri daha iyi öğrenebildiği dünyanın birçok yerinde yapılan saha araştırmalarıyla saptanmıştır.

Peal ve Lambert, çalışmalarında Fransızca-İngilizce iki dilli çocukların, sözel olmayan zekâ da dâhil olmak üzere, ölçümlerinin çoğunda İngilizce tek dilli çocuklardan daha iyi performans gösterdiğini tespit etmişlerdir. Aynı deneyimleme Filipinlerde de hükümetten alınan izinle uygulanmış, anadili temelli çift dilli eğitim alan yerel kabile çocuklarının, sadece resmi dilde eğitim alan kabile çocuklarından çok daha fazla başarılı oldukları tespit edilmiş ve elde edilen başarı grafikleri Filipinler yönetimine sunulmuştur.

Bolivya’da uygulanan “Kültürlerarası ve Çiftdilli Eğitim” adlı başarılı bir denemede yerli çocukların sınıf tekrarının ciddi oranda azaldığı ve çocukların okulda daha başarılı olduğu gözlenmiştir. Çiftdilli müfredat geliştirme uzmanı olarak Gine Bissau, Nijer ve Mozambik’te anadiline dayalı çiftdilli eğitim modelleriyle ilgili çalışmalar yürüten Carol Benson, bu modellerin oldukça başarılı olduğunu belirtmektedir.

Bu ülkelerde yürütülen çalışmalar kısa bir sürede ikinci dilde eğitime geçilmemesi gerektiğini gösteriyor. Afrika ülkelerinin birçoğunda 1 ila 3. Sınıflarda ikinci dile geçişin kısa süre sonra çocukları anadillerinden uzaklaştırdığını, kısa vadede yararlı olsa da bu uygulamanın uzun vadede pek de anlamlı olmadığı görülmüş olup, anadili temelli eğitimin gerçek sonuçlarına ancak altı ila sekiz yıl arasında uzun vadeli modellerle ulaşılabileceği anlaşılmıştır.

Anadilleri dışlanan ve yalnızca ikinci (veya yabancı) bir dilde eğitim görmeye zorlanan bir çocuğun, okul müfredatını takip edebilmesi oldukça zordur ve bu pedagojik olarak ispatlanmış

bir olgudur. Okul dili engeli, çocukların okula başlamamaları için yeterli sebep olabilmektedir (Okulun ilk günlerinde çocuklardaki karın ağrısı, baş ağrısı gibi şikayetlerin büyük bir kısmı bu nedenlidir). Okula başlasalar dahi bu engel çocukların çeşitli zorluklarla karşılaşmalarına, şevklerinin kırılmasına, sınıf tekrarı yapmalarına, okulu sevmemelerine ve kendilerini bu ortama ait hissetmemeleriyle (aidiyet duygusu) okulu bırakmalarına neden olabilmektedir.

İki Dilliliğin Sosyal Avantajları ya da Egemen Dil İdeolojisinin Dezavantajları

Sosyolojik açıdan bakıldığında da iki dillilik oldukça önemlidir. İki dillilik, hem çocuklara topluluk düzeyinde kaynaklara erişim sağladığı için hem de çocukların ebeveynleri ile iletişim kurmasını kolaylaştırdığı için avantajlıdır. Bireyin iki dili de desteklendiğinde, bu avantajları her yerde görmek mümkündür. Bununla birlikte, çoğu durumda, egemen dilin ve kültürün, ötekileştirilmiş kültürel grupların ana dilleri üzerindeki dil ideolojisi, genellikle dil değişiminin hızını artırmakta ve ana dillerini konuşmak konusunda isteksizliğe yol açabilmektedir. Özellikle, küçük çocuklar toplumun baskın diline hâkim olduktan sonra, bunu asıl dilleri olarak kabul ederler ki bu genellikle aile dilini kaybetme pahasına öğrenilir. Egemen dilin hâkimiyeti altındaki bir kimsenin 17-18 yaşına geldiğinde konuşma, anlama, okuma ve yazma becerisi bakımından, miras dilinde artık yetkin olmadığı bir realitedir. Miras dili sadece evde (aile içerisinde) konuşulan dil olmaktan çıkarmak, sosyal alana yaymak ve miras dillerinde yeterlik kazanmak, aynı zamanda yerel dili konuşmacılarına etnik kimliklerini ve benlik saygılarını da kazanmanın yollarını açmak demektir.

İki Dillilik: Dil Değişimi

Kuşaklararası Dil Aktarımı

Toplumun üyeleri tarafından konuşulan dil, genellikle insanların sosyal ilişkileri ve statüsünde belirleyici bir rol oynar. Dil, sosyal ve dilsel çevrelerinden ayırıştırılmaz. Aşağıdaki koşullar mevcutsa dil değişimi veya korunması oluşabilir: 1. Aynı toplumda birden fazla dil/çeşit var olduğunda, 2. İnsanları ana dillerini korumaya ya da terk etmeye yönlendiren dillerden birine verilen güç, değer, statü farklılıkları olduğunda, 3. Toplumda kullanılan iki dilden birinde politik, ekonomik veya sosyal formlarda baskı olduğunda, dil değişimi; kalıplar, biçimler ve kullanımların azalmasıyla genellikle üç kuşakta gerçekleşir ve nihayetinde bu süreç grupların/toplulukların bir dili diğerinden daha fazla kullanmalarına yol açar.

Fishman'ın 1990'larda tasarlanan Kademeli Kuşaklararası Bozulma Ölçeği (GIDS), uzun zamandır etno-dilsel grupların dillerinin tehdit altındaki doğasının nasıl değerlendirilebileceğinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Bu ölçek, dil bakımı ve dil değişimi arasındaki sürekliliği gösteren 8 aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama; Dil, eğitim, iş yeri, medya ve kamu hizmetlerinde ülke çapında kullanılıyor. İkinci aşama; Yerel ve bölgesel medyada dil kullanılıyor. Üçüncü aşama; Dil, hem üyeler hem de topluluğun üyesi olmayanlar tarafından aktif olarak kullanılıyor. Dördüncü aşama; Dil, okullarda öğretiliyor. Beşinci aşama; Dil, tüm kuşaklarca konuşuluyor ve yazılı dil topluluk üyeleri tarafından aktif olarak kullanılıyor. Altıncı aşama; Dil, tüm kuşaklarca konuşuluyor ve çocuklar ana dili olarak evde öğreniyor. Yedinci aşama; Ebeveynler dili kendi ebeveynleri ile kullanıyor ancak çocuklarına

öğretmiyor olabilirler. Ve, sekizinci aşama; Dil sadece eski kuşak tarafından (Büyükanne ve büyükbaba) konuşuluyor. Kuşaklararası ana dil aktarımının mümkün olmadığı 6. aşamadan sonrası kritik. Kuşaklararası ana dil aktarımı olmadan, dilin sürekliliği sağlanamaz. Onun için, iletilmeyen dil korunamaz. 7 ve 8. aşama dillerin neslinin tehlike altına girmesine yol açacaktır. Aşağıda Ovacık merkez ve köyleri özelinde dil değişiminin belli başlı nedenlerini sıralayarak, yukarıdaki aşamalar ile bir kıyas yapabiliriz.

1.Dilin dönüşümünde evliliklerin etkisi: Buna dair Zeranige köyünden bir hikâye; Köydeki aşiretli ailelerden birinin eşi yaylada şavaklılarla yarı Zazaca yarı türkçe “Xoş geldin. Nasılsın? Rındsın?” dedi diye eşi tarafından dövülür. Yıllar sonra Türkçe bilmeyen kızı öğretmenle nişanlandı diye aynı kişi tüm aile içinde Zazacayı yasaklar, eşi de dâhil tüm aile bireylerini Türkçe konuşmaya zorlar. Yıllar yılı küçük kızına Türkçe seslenişi köyde espiri konusu olmuştur.

2.Dilin dönüşümünde okullaşmanın etkileri: (Eğitim dilinin Türkçe olması ve öğretmenlerin evlerde dahi miras dilin konuşulmasını yasaklamaları, konuşan öğrencilere cezai müeyyideler uygulamaları...)

3.Yereldeki çocukların Köy Enstitülerinde ve Öğretmen Okullarında eğitim görmelerinin teşvik edilmesi, bu okullara girmelerinde kolaylıklar sağlanması ve bu öğretmenlerin kendi bölgelerinde görevlendirilmeleri: 1980’li yıllara gelindiğinde Ovacık’taki öğretmenlerin neredeyse tamamı Ovacıklı. Bu öğretmenlerin ekseriyetinin yine buralardan evleneceği de düşünüldüğünde dildeki dönüşüme sunacakları katkı hiç de azımsanmayacak ölçülerde olacaktır ki, hepimiz yaşayarak bunu gözlemledik.

4.Dilin dönüşümünde liberal politikalar sonrası dışarıya açılımın etkileri: Önce metropollere doğru mevsimlik işçilik, ardından ailece göç ve onların yaz mevsimlerinde köyelerine gelirken sürekli egemen dili kullanmalarının köylülerde oluşturduğu dönüşüm.

5.68 kuşağının etkileri: Öncelikle inanca ve cem-cemaat kültürüne vurulan darbe. Dilin inançsal yollardan aktarımının akamete uğratılması.

6.Sol jargonun etkileri: Sol literatürün Türkçe eşliğinde en ücra köylere taşınması. Ve gençliğin bu tartışmalarını okuma-yazma dili olan Türkçe ile yürütmeleri.

7.Anadilinden utanma: Güzel Türkçe konuşmayı bir statü olarak algılama ve yerel dil konuşucularını “gerici-yobaz” olarak nitelenmenin etkileri. Buna yerelden ve metropolden iki örnek vermek isterim. Birincisi Ovacık’ın bir köyünden. Söz konusu köyden bir öğretmenin eşi kapı önünde çocuğuna seslenir ve onunla Zazaca konuşur. Oradan geçen köylülerden biri, “Ayıptır ayıptır! Sen öğretmen eşisin. Türkçe konuşsana” diyerek, öğretmenin eşini çocuğuyla Zazaca konuştuğu için ayıplar. Metropol kentlerin birinde lise mezunu ve solcu gençlerden Ovacıklı biri, minibüs ile bir semitten başka bir semte giderken yolcu kadınlardan ikisinin kendi aralarında Zazaca konuştuğuna tanık olur. Dönüp, “ayıp, ayıp! Türkçe konuşun. Ne kadar cahilsiniz. Biraz aydınlanın artık” diyerek hiddetle her iki kadını paylar.

8.Önce radyo, ardından TV’nin etkileri: Önceleri köylerde birer ikişer radyo vardır. Ve bu radyolar pencerelere konup, en yüksek sesle Türküler söylerler ki bunu sadece ev ahalişi değil, tüm köy dinlemek durumunda kalır. Ardından TV için aynı şey söz konusudur. Tek tek evlere gelen TV neredeyse her akşam tüm komşuların sinema salonuna döner. Akabinde her evde

olması, günün büyükçe bir vaktinde ev halkının buna maruz olması demek. Hele ki doğan çocukların artık buradaki çizgi filmler ile büyüdüğünü bilmem söylemeye gerek var mı?

9.Sosyal medya kullanıcılığı ve internet: Dilin yitmekte olduğunun farkında olanlar ısrarla kendi anadillerinde yazışır ve paylaşımlarda bulunuyor olabilir; ancak ezici çoğunluk baskın dilde yazışıp, paylaşımlarda bulunmaktadır. Takip ettiklerine bakıldığında da yine baskın dil ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır.

10.Ekonomiklik (dilini ekonomik-sosyal ilerlemede engelleyici bir rol oynadığı düşüncesi): Türkçe bilmeyen birinin iş bulamaması ve pazarda da artık (Ovacık için diyorum) Türkçenin hâkim dil olması.

11.Çocuklarının gelecek kaygılarının yarattığı etki: Çocukları iki dil arasında kalıp okullarda başarısız olmasınlar düşüncesiyle ebeveynleri tarafından Türkçe konuşarak büyütülmeleri zincirin son halkasını da tamamlar.

Dil Yitimi/ Dil Kaybı

Dil yitimi/kaybı, dilbilim tarihi boyunca var olan bir olguyu ifade eder. Latince ve Eski Yunanca, ölü dillerin iyi bilinen örnekleri arasındadır. Daha yakın zamanda Tefvik Eşenç ile birlikte Ubıxça öldü. Geldiğimiz yüzyılda yapılan çalışmalarda Dünyada yaklaşık 7000 dil bulunmaktadır ve bu dillerin birçoğunun hayatta kalamayacağı öngörülmektedir. Dilin çocuklara iletilmesinde sorunlar varsa ve dil kullanımı sadece ev ile sınırlıysa, dil artık “güvenli” değildir. Çocuklar dili çoğunlukla öğrenmediklerinde, tehlike derecesi artar. UNESCO’nun Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası’na göre, Zazaca dünyadaki ‘Hassas/Güvensiz’ olan dillerinden biri olarak kategorize edilmiştir. Söz konusu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tehlike derecesi kuşaklararası dil transferi

Güvenli	Dil tüm kuşaklarca konuşuluyor; kuşaklararası aktarımı kesintisi bulunmuyor
Hassas/Güvensiz	Çoğu çocuk dili konuşuyor, ancak bu belirli alanlarla sınırlı olabilir. (ör. ev)
Kesinlikle tehlikede	Çocuklar artık dili ana dil olarak evde öğrenmiyor.
Ciddi derecede tehlikede	Dil, büyük ebeveynler ve daha büyük kuşaklar tarafından konuşuluyor, ebeveynlerin kuşağı dili anlayabiliyor, çocuklarla veya kendi aralarında bu dili konuşmuyor.
Kritik olarak tehlikede	En genç konuşmacılar büyükanne ve büyükbabalar ve bu kişiler de dilleri kısmen ve nadiren konuşuyor.
Soyu tükenmiş	Hiç konuşmacı kalmamıştır.

Tüm dilbilimcilerin dil yitimine dair üzerinde anlaştığı; öncelikle yukarıdaki tabloda belirtilen ‘tehlike derecesi kuşaklararası dil transferi’ nin durumunu gösterir tablodur. Ayrıca;

1.Dilsel topluluğun boyutu: Büyük bir dil topluluğunun ayrı bir topluluk olarak kalması muhtemeldir ve dolayısıyla anadili daha dirençli olacaktır.

2.Konuşanların çoğunluktaki nüfusa oranı: Eğer toplumdaki insanların neredeyse tamamı ya da çoğu dili konuşursa, dilin korunması yüksektir. Oysaki dili çok az insan konuşursa tehlike altındadır.

3.Sosyal alanlardaki dil değişimi: Farklı alanlardaki çok çeşitli muhataplarla dilin çeşitli bağlamlarda kullanılması, onun canlılığı ve kuşaklararası aktarımı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Her dilin dilsel işlevlerinin, dilin farklı bağlamlarda kullanımında olduğu gibi birbirinden net bir şekilde ayrılabilmesi ya da dominant dilin ev ortamında araya girebileceği ve kullanılmaya başlanabileceği durumlar olabilir, bu da dilin canlılığının azalmasına yol açar. Ebeveynler çocuklarına çoğunlukla çoğunluk dilinde hitap eder. Çocuklar, kendi miras dilini sadece sınırlı bir düzeyde anlar ve konuşur. Bu da çocukların kendi dillerini fazlaca konuşmadığı

iki dilli bağlamlara yol açar.

4.Medyada, sosyal medyada ve diğer sosyal bağlamlarda dilin kullanımı: İnsanların yaşam koşullarındaki değişikliklerle bağlantılı olarak, miras dilinin yeni sosyal alanlarda hala kullanılması çok önemlidir. Çoğu durumda, çoğunluk dili eğitim, iş ve televizyon-radyo ve internet gibi medya aracılığıyla baskın hale gelir. Azınlık dili bu alanlarda kullanılmadığında, bu azınlık dilinin olumsuz algılanmasına yol açabilir ve insanlar bunu yararsız ve gereksiz bir dil olarak düşünmeye başlayabilir. Azınlık dilinin okulda ve medyada kullanımı hem pratik hem de algısal nedenlerle son derece önemlidir.

5.Dil eğitimi ve okuryazarlık becerileri için materyaller: Miras dilinin korunması, belirli bir alfabenin varlığı, yazılı eserlerin üretimi ve okuryazarlık becerilerinin okul sistemi içinde veya dışında edinilmesi gibi çeşitli faktörler etkiler. Bununla birlikte, azınlık dilinin okulda kullanılmasının önemine rağmen (seçmeli ders kategorisinde), bunun dilin korunması garanti edemeyeceği dikkate alınmalıdır. Örneğin İrlanda’da, çocukların 13 yıllık okul yaşamları boyunca 1500 Galce dersi almasına rağmen, çok azı bunu çok az akıcılıkla konuşabilmektedir. Bu, okulda öğretilen dil ve okuryazarlık becerilerinin sosyal yaşamda da bir yeri olması gerektiğini göstermektedir.

6.Topluluğun miras diliyle ilgili tutumları: Baskın dil politikaları ya da diğer sosyo-politik ya da tarihsel nedenler gibi pek çok faktörden dolayı topluluk, dilin kullanımını teşvik edebilir ve kimliğinin vazgeçilmez bir unsuru olarak görebilir ya da bazen insanlar fazladan çaba sarf etmeden kullanmaya devam edebilirler; ya da bazıları kendi dillerinden utanıyor olabilir. Genel olarak, eğer insanlar olumlu bir dil algısına sahiplerse, dil, topluluğun kimliğinin önemli bir simgesi haline gelir; ancak dilin ekonomik-sosyal ilerlemede engelleyici bir rol oynadığı düşünülürse, insanlar kendi ana dillerine karşı olumsuz tutum geliştirebilirler ki biz buna “dilde ekonomiklik” deriz.

7.Dilin belgelenmesi: Dilin korunması bakımından, yazılı ve görsel-işitsel içeriğin dilde ne ölçüde üretildiğini bilmek de çok önemlidir. Bu, hem dilin mevcut durumu hem de resmi düzeyde atılacak adımlar için kılavuzlar sağlayacaktır.

8. Dil politikası ve dil korunması için planlama: Azınlık dillerinin korunması büyük ölçüde, konuşulduğu ülkenin egemen kültürel ve dil politikalarına bağlıdır. Çok dilliliğin ya da diyalekt farklılıklarının memnuniyetle karşılandığı yerlerde, insanlar miras dillerini bir kenara bırakmaları için kendilerini baskı altında hissetmezler. Bu, baskıcı dil politikalarının uygulandığı bağlamlarla bağdaştırılabilir değildir. Böyle yerlerde, baskın dilin kendisini benimsemeden önce, ana dilleri hakkında olumsuz algılar geliştirmeleri insanlar için daha hızlı ve daha kesindir. Dil politikasının bir ucunda, bir dil resmi olarak kabul edilebilir ve diğer tüm diller göz ardı edilirken, diğer uçta ülkede tüm diller eşit resmi statüye sahip olabilir. Devlet dil politikaları altı kategoride değerlendirilebilir.

Aşağıdaki tablo bunu göstermektedir:

Eşit destek (5):	Ülkedeki tüm diller tanınır, yasalarla korunur ve açık çabalar ve politikalarla sürdürülmesi teşvik edilir.
Değişken derecelerde destek (4):	Azınlık dilleri ve etnik diller açıkça desteklenir ancak hâkim dillere kıyasla daha az yaygın bağlamlarda kullanılmaları teşvik edilir.
Pasif asimilasyon (3):	Çoğunluk/baskın/resmi dil toplumun dilidir ve hükümetin azınlık dillerinin korunması için açık bir konumu yoktur.
Aktif asimilasyon (2):	Devlet sadece çoğunluk dilinde eğitim verir. Bu durum sonuçta azınlık / etnik dillerin kaybına yol açar. Azınlık / etnik dilde okuma ve yazma desteklenmez.
Zorla asimilasyon (1):	Çoğunluk / baskın / resmi dil açıkça desteklenir; Azınlık dillerinde açık veya örtük yasak veya destek yoktur.
Dil yasağı (0):	Azınlık dillerinin kullanımı, tüm bağlamlarda yasaklanmıştır sadece evde kullanımı kabul edilir.

Görülen o ki, bizim durumumuz “aktif asimilasyon” kategorisine denk düşmektedir.

İki Dillilik: Dilin Korunması

Etno-Dilsel Canlılık

Etno-dilsel canlılık, etnik toplulukların (grupların) dil, kimlik ve güç ilişkilerini, sosyo-kültürel faktörlerin dilin korunması, dil değişimi ve dil yitimindeki rolünü içerir. Bir topluluğun etno-dilsel canlılığı üç ana faktörden oluşur: statü, demografik özellikler ve kurumsal destek ve kontrol.

Bu faktörler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Statü	Demografi	Kurumsal Destek
Topluluğun statüsünü etkileyen özellikler <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik • Sosyal • Sosyo-tarihsel • Dilbilimsel 	Topluluğun konumunu etkileyen faktörler: <ul style="list-style-type: none"> • Etno-dilsel grubun nüfusu • Grubun toplam nüfusa oranı • Grup üyelerinin belirli bir coğrafi bölgede yayılması • O belirli coğrafyayı kendilerinin kutsal toprağı saymaları • Doğum oranı • Evlilik türleri (grup içi veya grup dışı) • Göçmenlik 	Topluluğı temsil eden resmi veya gayri resmi kurumlar: <ul style="list-style-type: none"> • Medya • Eğitim • Topluluk servisleri • İş • Din • Kültür • Siyaset

Topluluk temelli faktörlerin değerlendirilmesi, topluluğun etno-dilsel canlılığını düşük, orta veya yüksek olarak belirleyecektir. Bu görüşün ana varsayımı, tüm bu değişkenlerde yüksek değerlere sahip bir topluluğun daha yüksek etno-dilsel canlılığa sahip olacağıdır. Bu, dilin/dillerinin korunmasına yol açacaktır. Öte yandan, bu değişkenlerde düşük değerlere sahip bir topluluğun etno-dilsel canlılığı düşük olacaktır. Bu, sonunda asimilasyona ve kimliğinin kaybolmasına sebep olacaktır. Şüphesiz, topluluk dinamiklerinin analizi, topluluktaki nesnel etno-dilsel canlılığı belirler. Genel olarak, bir topluluğun etno-dilsel canlılığı, hem sosyo-kültürel faktörlere hem de topluluğun üyelerinin algılarına bağlıdır.

Zazaca Üzerine Önceki Çalışmalar

2019 yılında İstanbul Beyoğlu'nda 2011 yılında kurulan Zaza Dil ve Kültür Derneği (Zaza-Der) nin "Farkındayım ve Mutluyum" adıyla Dersim il merkez ve tüm ilçelerinde yürüttükleri "Zazaca Seçmeli Ders Tercihini" arttırma kampanyalarında özellikle Ovacık'ta yoğun bir çalışma sürdürmüştür. Bu çalışmada okul veli toplantılarına, okul ve sınıflara, sağlık-halk toplantılarına bilfiil katılmış; sahada çalışmalar yürütülmüş ve anadil farkındalığına dair çekimler yapılmıştır. Ayrıca, anadil farkındalığını arttırıcı afiş, post prodüksiyon, broşür çalışmaları ve sosyal medya üzerinden yine farkındalığı arttırıcı yayınlar yapılmıştır. Bütün bu çalışmalar sonrasında 2019 da ilçe genelinde 49 olan Zazaca seçmeli ders tercihi 2020 yılında 89 olmuş, % 81 oranında artış sağlanmıştır.

Söz konusu çalışma bir rapor halinde kamuoyuna duyurulmuş, paydaş derneklerle de paylaşılmıştır.

DİL TERCİHİ

Bu makalenin amacı, Ovacık'ta Zazaca dilinin mevcut durumunu ve Zazacanın kullanımına ilişkin tutum ve inançlarını belgeleyebilmektir. Makalemiz, Ovacık'ta köy ve ilçe merkezinde

yaşayan insanlarımızdan elde edilen hem nicel hem de nitel verileri sunmaktadır. Bulgular, Ovacık'ta yaşayan bazı katılımcılardan elde edilen verilere dayanarak hem anket hem de yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerin analizinden elde edilmiştir. Söz konusu çalışmada özellikle katılımcıların yeterlik düzeylerini, Zazacayı kullanıp kullanmadıklarını, kuşaklararası aktarım sürecini ve Zazacaya karşı tutumlarını belirlemeye çalıştım.

Anket Çalışması

En başından beri belirttiğim üzere makale “Ovacık” kitabı için yazıldığından yürütülen veri çalışması Ovacık'ın merkez ve köylerini kapsamaktadır.

Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklerinin yanısıra, Zazacayı nasıl ve ne zaman kullandıklarına ve Zazacaya karşı algı ve tutumlarını etkilediği varsayılan faktörlere önem verilmiştir. Cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu ve ikamet yeri (köy, şehir veya hem köyde hem de şehirde ikamet) çalışmanın bağımsız değişkenleridir.

Yapılan anket çalışmasında ve derinlemesine görüşmelerde dil yeterliliği (sözel ve yazınsal beceriler), dil tercihi, sosyo-demografik etkenler açısından dil becerileri (cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, yerleşim alanı), kuşaklararası dil aktarımı, ailede konuşulan dil ve ailede Zazaca konuşanlar, çocuklukta evde kullanılan dil, çocukların Zazaca bilgisi, çocuklarla Zazaca konuşmama nedenleri, günlük hayatta Zazaca ve Türkçe kullanımı, muhabata göre dil kullanımı, ikamet edilen yere göre dil kullanımı, yaşa göre dil kullanımı, mesleğe göre dil kullanımı, sosyal alana göre dil kullanımı, eğitimde ve medyada Zazaca kullanımı (lisans programları, kurslar, seçmeli dersler, TV izlerken ve müzik dinlerken, sosyal medyada Zazaca içerikleri takip etme, Zazaca dergi ve kitap okuma, Zazacayı yazılı kullanma), Zazaca sözel dil becerilerindeki değişiklikler, Ovacık'ta Zazacaya yönelik inanç ve tutumlar (Anadilin algılanışı, anadilini kullanma motivasyonu, Zazacanın tehlike altındaki durumunu değerlendirme ve Zazacanın korunması, Zazacanın katılımcılara hatırlattığı) irdelenmeye çalışıldı.

Verilerin toplanması Eylül-Ekim 2022'de yapıldı. Farklı sosyo-ekonomik geçmişlere, farklı yaş aralığına, farklı mesleklere ve cinsiyete sahip insanlardan anket uygulaması yöntemiyle veri toplamaya çalıştım. Aşağıda katılımcıların yaş aralığı, cinsiyet, eğitim durumu ve meslekleri açısından demografik bilgileri verilmiştir.

Görüşülen kişilerin demografik bilgileri

İkamet yerlerine göre; 40 katılımcının 32'si (%80) köy, 4'ü (%10) ilçe merkezi, 4'ü (%10) de yazları köy, kışları da şehirde ikamet etmekte.

Cinsiyetlerine göre; 22 (%55) kadın, 18 (%45) erkek.

Yaşlarına göre; 25 altı katılımcı 7 (%17,5), 26-45 arası 15 (%37,5) ve 45 üzeri 18 (%45)

Eğitim durumlarına göre; Okur yazar olmayan 2 (%5), Kendi olanaklarıyla okur-yazar olan 3 (%7,5), İlk okul ve altı 10 (%25), orta okul mezunu 4 (%10), Lise mezunu 16 (%40), üniversite mezunu 4 (%10) ve yüksek lisansını yapmış olan 1 (%2,5).

Mesleklerine göre; mavi yakalı 25 (%62,5), beyaz yakalı 4 (%10), esnaf 2 (%5), emekli 3 (%7,5) ve öğrenci 6 (%15)

Katılımcıların medeni durumlarına göre; evli ve çocuklu 21 (%52,5), bekar 15 (%37,5), evli-bekar çocuklu 3 (%7,5), Evli bekar çocuksuz 1 (%2,5)

Katılımcıların dil tecihleri 12 (%30) Türkçe, 6 (%15) Zazaca, 22 (%55) Her ikisi.

Sosyo-demografik değişkenlere ilişkin dil tercihleri (%):

	cinsi yet		yaş			Eğitim durumu						meslek					İkamet yeri			
	K	E	2 5 A	26 - 45	46 Ü	OK YD	O K Y	İO A	O O	L	Ü	Ü	M Y	B Y	E	S M	K	İ	K Ö	K Ş
T %	1 5	1 5	1 0	12 ,5	10			7, 5	5	15	2, 5	2, 5	17 ,5	2, 5	5		7, 5	7, 5	2 0	5
Z %	1 0	5		2, 5	12 ,5	2,5	2, 5	7, 5	2, 5	2, 5			12 ,5			2, 5			1 5	
Hİ %	3 0	2 5	7, 5	32 ,5	12 ,5	2,5	5	10	2, 5	22 ,5	7, 5		32 ,5	7, 5		5	7, 5	2, 5	4 5	5
S T	2 2	1 8	7 7	19 19	14 14	2 2	3 3	10 10	4 4	16 16	4 4	1 1	25 25	4 4	2 2	3 3	6 6	4 4	3 3	4 2

ST: Sayısal toplam, T: Türkçe, Z: Zazaca, Hİ: Her İkisi, K: Kadın, E: Erkek, OKYD: Okur Yazar Değil, OKY: Okur Yazar, İOA: İlkokul ve Altı, OO: Ortaokul, L:Lise, Ü: Üniversite, ÜY: Üniversite Üstü, MY: Mavi Yakalı, BY: Beyaz Yakalı, E: Esnaf, Ö: Öğrenci, İ: İlçe, KÖ: Köy, KŞ: Köy ve Şehir

Derinlemesine yapılan görüşmelerdeki temel amaç Ovacık merkez ve civar köylerinde değişik yaş dilimlerinden, mesleklerden ve değişik eğitim seviyelerinden kimselerin Zazacaya dair düşünceleri ve Zazacanın kullanımına dair bilgilerini daha ayrıntılı alabilmektir. Önceden farklı bir konuda oluşturulan sohbetten sonra esas görüşme konusu kendilerine açıldı, ardından konuya dair sorulara geçildi. Her bir görüşmeciyi yaklaşık bir saate yakın sohbetler yapılarak konuya dair kendilerinin söz arasında anlattıkları ilginç hikâyeler de not edildi.

Anadil

Görüşülen kişilerin çoğu ana dilinin Zazaca olduğunu belirtmiştir (%95 oranında). Çok azı Türkçe ve Kürtçenin ana dilleri olduğu görüşündeler (%5 - %2,5).

Derinlemesine yapılan görüşmelerimde; V... (erkek-22): “ Anadilim elbette Zazaca. Zazaca anlıyor, çat pat konuşuyorum.” dedi. Bir başka katılımcı olan A...(kadın-40) da: “Ana dilimiz tabi ki Zazca, ben zaten çoğunluk bizim dili konuşuyorum. Ama çocuklar okula gidiyor. Onların Türkçeyi iyi bilmeleri lazım. O sebeple de Türkçe konuşuyoruz.” dedi. Ana dilinin ilk olarak Türkçe olduğunu belirten K... (erkek-49) “Benim anadilim Türkçe. Ama Zazacada biliyorum. Babam Türkçe, annem Zazaca konuşurdu. Ama babamın tesiriyle bizim evde hep Türkçe konuşuldu. Annem daha yakın zamana kadar Türkçeyi pek bilmezdi. Bizimle yarı Zazaca yarı Türkçe konuşurdu. Zazacanın kaybolmasını istemiyorum. Bu dilde mutlaka eğitim olmalı” dedi. Bu görüşmeci dışında neredeyse hiç Zazaca konuşamayanlar dahi anadillerinin Zazaca

olduğunu belirttiler ki bu aslında “miras dili” anlamındaydı. Ancak, bölgenin politize olmuş olması; onlara “Anadilim Türkçe” dedirtmiyor. Ana dilinin Zazaca olduğunu belirten görüşmecilerden biri konuşmaya başladığında ilk Türkçeyi öğrendiğini de hemen sözlerine ekliyor ve devamla anadilini büyükannesinin evine gittiğinde onun kendisiyle konuşması sonucu biraz öğrendiğini, ilkokulda komşu köy çocuklarının okulda Zazaca konuşmasının Zazacayı unutmamasında etken olduğunu, artık o köylü çocukların da Türkçe konuştuklarını, dahası büyükannesinin de torunlarıyla Türkçe konuşmaya başladığını, dolayısıyla kendinden sonraki kuşağın artık hiç Zazaca öğrenme şanslarının kalmadığını üzülenek belirtti.

Ailedeki Dil Kullanımı

Aile üyeleri arasındaki iletişim diline ilişkin, katılımcıların neredeyse yarısı, anne babalarıyla Zazaca konuştuklarını belirtirken, çocuklarıyla ve eşleriyle daha çok iki dilde konuştuklarını ifade etmiştir (Çocuklarıyla % 41, eşleriyle %40 oranında). Çocuklara yönelik Zazaca konuşmaya gelince bu oran %18’e düşmektedir. Önceki bölümdeki gibi, bazı sosyo-demografik faktörler Zazaca kullanımını etkilemektedir. Eğitim seviyesi arttıkça, insanlar evde daha çok Türkçe kullanıyor. Benzer şekilde, mavi yakalı katılımcıların ebeveynleri kendi aralarında %90 oranında Zazaca kullanırken, beyaz yakalıların ebeveynleri Zazacayı daha düşük bir oranda kullanmaktalar. Genel olarak sonuçlar, ebeveynlerin yarısının birbirlerine Zazaca ve/veya Zazaca-Türkçe karışık hitap ederken, çocuklarına daha çok Türkçe hitap etme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Zazaca kullanımı köyden köye değişiklik göstermektedir. Eskiden ilçe merkezinden uzaklaştıkça Zazaca kullanımı artarken günümüzde tam aksi bir durumla karşılaşmaktayız. Buna neden de 1994 yılındaki köy yakmaları ve boşaltmaları olmuştur. Boşaltılan bu köyler ya ilçe yakınında kurulan mahallede ya da metropol kentlerde ikamet eder olmuştur. Köylerin açılmasıyla birlikte tekrar eski köyelerine dönen ve çoğunluğu yazlıkçı olan bu insanlar neredeyse zamanlarının ezici çoğunluğunu Türkçe ile geçirmektedir. Boşaltılmayan köylerden de aşiretli yapıya sahip köylerde bu ara yarı yarıya iki dil eş zamanlı kullanılıyorken, aşiretsiz yapıların hâkim olduğu köylerde, birkaç farkındalığı olan insanı saymazsak Zazaca neredeyse kullanılmaz duruma gelmiştir. Tüm ilçe genelinde belirli günlerde (cenazelerde, düğünlerde) daha çok Türkçe konuşulduğu bir vakıdır. Başka bir deyişle, yalnızca dört veya beş kişiden birinde, bu sosyal toplantılarda Zazaca kullanımına tanık olabilmekteyiz. Çok iyi Zazaca konuşabilenler dahi kendi aralarında herhangi bir sosyal konuyu Türkçe konuşmakta, birileri bu konuları Zazaca konuşmaya başlayınca diğerleri bu durumdan sıkıldıklarını gizleyememektedir. Özellikle, dilin korunmasının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturan evlerde neredeyse Zazaca hiç konuşulmamaktadır. Evlerde sınırlı Zazaca kullanımı, Ovacık toplumunda dil kaybı derecesini gösterdiğini söylemek bir abartı olmasa gerektir. An itibarıyla ortalama olarak anne-babalarıyla eşit Zazaca ve Türkçe kullanımı (her iki dilin kullanımı) % 32 civarında seyrederken; daha az güçlü sosyal ağlara sahip sosyal çevrelerde, Türkçe neredeyse kullanılan tek dildir. Önceki bölümlerde tartışılan dil korunması ile dil değişimi arasındaki süreklilik açısından, Zazacanın yakın aile ve yakın çevre bağlamlarında gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmadığı görülmektedir. Katılımcıların %90’ı çocukluktan beri dil kullanımında değişiklikler yaşamışlardır. Genel olarak, Zazaca kullanımı ne okullarda ne de başka herhangi bir resmi ortamda desteklenmemektedir. Yukarıda belirtilen yüzdeler, yakın

(kişisel) etkileşimlerde bile düşüşü göstermektedir. Ebeveynlerin tercih ettiği Türkçenin kullanımının kendileri tarafından oldukça rahat dile getirilmesi ana akım toplum ile bütünleşme arzusuna karşılık geliyor. Yüz yüze görüşmelerde bazı ebeveynler, okullarda yaşadıkları sıkıntıları dile getirmiş, çocukları doğduğunda onların aynı sıkıntıları yaşamaması için Türkçe kullandıklarını, torunlarıyla zaten hiç Zazaca konuşmadıklarını, çünkü onların anne babalarının zaten doğru dürüst Zazaca bilmediklerini dile getirmiştir. Bazıları da, “her zaman çocuklarımızla Türkçe konuşuyoruz, bunun nedeni Türkçenin toplumdaki geçerli ve resmi dil olmasıdır. Konuşmak zorundaymışız gibi hissediyoruz. Yani çoğunlukla bunun farkında bile değiliz. Ancak Zazaca konuşmayı da seviyoruz. Torunlarımızın Zazaca öğrenmelerini sağlamak için, çocuklarımızla, akrabalarımızla, komşularımızla Zazaca konuşmamız gerektiğini söylesek de bunu bir türlü beceremiyoruz”, demekteler. Bu da gösteriyor ki asimilasyon ve baskın dile uyum hızla ilerlemektedir.

Zazacaya Yönelik İnanç Ve Tutumlar

Dil yaşarlığı, bir topluluktaki kullanıcılarının tutumları ve algılarıyla belirlenmektedir. Bir dile yönelik olumlu tutumları olan topluluklar, onu canlı tutmaya ve yaşatılmasına açıkça katkıda bulunacak şekilde kullanmaya devam edecektir. Ovacık ve çevresinde bu dilin kullanıcıları kendi dillerini “HIZIR”ın dili, kendi yaşam alanlarını “HERDÊ DEWREŞİ/DERVİŞ TOPRAĞI”, kendi evliyalarını da bu toprakların koruyucusu olarak nitelemekteler. Evliyalarının dili de Zazacadır. Bu türden inanç sahibi toplumlarda dilin korumasının üst düzeyde olması beklenir. Reelde söylem ile fiiliyatın çeliştiğini görmekteyiz. Gençlerin ve çocukların anadillerini öğrenme çabaları katılımcıların % 97,5’i ile oldukça yüksek bir düzeyde olumlu karşılanmaktadır. Yine aynı oranda katılımcı Zazacanın “tehdit” altında olduğunu beyan etmiş, bunların % 40,9’u dili yaşatmanın yolunun çocuklarla bu dili konuşmaktan geçtiğine işaret ederek, kendilerinin dil yitimindeki rollerinin farkında olduklarını beyan etmiştir. Zazacaya karşı tutumları ölçümleyen diğer sorulara verilen yanıtlara baktığımızda; TV, radyo ve Youtub’dan Zazaca yayımları takip edenler % 40, bazen takip edenler % 52,5, etmeyenler ise oldukça düşük seviyede (%7,5) görülüyor (Zazaca+bazen: 92,5; Türkçe+bazen: %60). Daha çok hangi dilde şarkı/kılam dinleyicisi oldukları sorulduğunda, her iki dilde şarkı/kılam dinleme oranı %80, Türkçe %5, sadece Zazaca %12,5 (Zazaca+her iki dilde: 92,5; Türkçe+her iki dilde: %85); dualarını yalnızca Türkçe edenler %17,5, yalnızca Zazaca %40, her ikisinde %42,5 (Zazaca+her iki dilde: %82,5; Türkçe+her iki dilde %60); yalnızca Türkçe espiri yapanlar % 27,5, yalnız Zazaca 17,5, her ikisinde %55 (Zazaca+ her iki dilde: %72,5; Türkçe+her iki dilde: %82,5); yalnızca Türkçe rüyalarını görenlerin oranı %22,5, yalnızca Zazaca %27,5, her iki dilde %50’dir (Zazaca+her iki dilde: %77,5; Türkçe+her iki dilde: %72,5) Burada rüyalar oldukça önemlidir. Zazaca ve/veya her iki dilde rüyalarını gören biri vaktinin büyük kısmını Zazaca geçiriyor, demektir. Bu bağlamda yapılan çözümleme durumun hiç de ifade edildiği gibi olmadığını gösteriyor. (Zazaca+her iki dilde) ile (Türkçe+her iki dilde) rüyalar görenlerin oranında Zazaca + her iki dilde lehine %5’lik bir fark görülüyorken, (Zazaca+her iki dilde) ile (Türkçe+her iki dilde) kendini daha iyi ifade edenlerin oranı (Zazaca+her iki dilde) aleyhine %15 fark görülmektedir. Burada katılımcıların kendini pek de doğru ifade etmediklerine tanık olmaktadır.

Tüm bu katılımcılar çoğunluklu olarak her iki dilde dua etmekte, küfretmekte, espiri yapmakta ve rüyalarını görmekteler. Her iki dil ve dillerden biri toplandığında espirilerde Türkçe önde çıkmaktadır. Bu da sosyal ilişkilerde geline durumun resmini veriyor. Yaş dilimlerine baktığımızda, genç kuşakta bu oran Zazacada gitgide azalırken, Türkçe lehine artmaktadır. Bu da Zazacaya karşı inancın sürekli azaldığı, olumlu tutumun da sürekli aşındığı anlamına geliyor. Anadili ile ilgili görüşleri sorulduğunda, “Zazaca” diyenlerin yüzdesi oldukça yüksektir. Ancak, bu yanıltıcı olmamalı. Katılımcıların neredeyse tamamı “Anadilin nedir?” sorusunu, miras dil ve kimliğinin belirleyeni olarak algılayıp cevap vermiştir. Özellikle 46 yaş altı kuşak Türkçe konuşarak hayata başladığı halde, anadilleri için Zazaca demeleri bu algıdandır. Yani, bunların anadilleri gerçekte Türkçedir. Anadili belirlemede eğitim faktörüne baktığımızda eğitilmiş kesimin tamamı anadillerini Zazaca olarak tanımlamıştır. Yani, eğitim seviyesi arttıkça anadil bağlamında farkındalığın da arttığına tanık olmaktadır. Zazacanın önemli olduğunu ifade edenlerin, üniversite mezunları arasında %100’e varan oranlara ulaştığını görmekteyiz. Ancak, dilin kullanımına gelince en az kullananlar da yine bu beyaz yakalılar ile üniversite mezunlarıdır. Katılımcıların tamamı çocuklarının Zazacayı öğrenmesini/korumasını önemli bulmuş, %97,5’i dillerinin tehlikede olduğunu ifade etmiştir. Bu, ebeveynlerin miras dillerini koruma hevesini göstermektedir. Ne var ki Milli Eğitim Bakanlığınca ortaokullara konan Zazaca seçmeli ders tercihinde bu duyarlılık görülmemektedir. Söylem ile fiiliyatın uyuşmadığı noktadır burası.

Ovacık genelinde, Ovacık merkez (Pulur) ve Yeşilyazı (Zeranige) köyünde olmak üzere iki ortaokul bulunmaktadır. Seçmeli dersler 2012 yılında yürürlüğe girdi. 2012-2013 eğitim öğretim yılında tercih edildi ve 2013-2014 yıllarında da seçmeli derslerin öğretimine başlandı. Pulur ve Zeranige köylerinde bariz bir fark görünmektedir. 2019 yılında yürüttüğümüz Zazaca seçmeli ders farkındalığını oluşturma kampanyamızda yaptığımız derinlemesine görüşmelerde gördük ki insanların birçoğu bu dersten bihaber ve Zazaca seçmeli ders noktasında Pulur okul idaresi ile Zeranige okul idaresinin tavrı oldukça farklı. Pulur okul idaresi konuya dair velileri bilgilendirirken, Zeranige okul idaresi seçmeli ders tercih tablosuna Zazacayı dahi koymamaktadır. Zeranige köyünde 2014,15,16 yıllarında görev yapan bir öğretmenin şahsi gayretleriyle o da sadece beşinci sınıflarla sınırlı olmak üzere bu ders açılmıştır. Söz konusu öğretmen gittikten sonra Zazaca seçmeli ders varlığı idare tarafından adeta unutturulmuştur. 2019 yılında yürüttüğümüz çalışmanın hemen akabinde Pulur’da ders seçme oranı daha da artmış, Zeranige’de ise tekrar başlamış, ancak devam eden yılda yine bu dersten sınıf açılmadığı görülmüştür. Pulur’da Zazaca ders tercihi kampanyanın yürütüldüğü yılı takip eden yıl haricinde (söz konusu yılda %66,9) hep %50’nin altında %44 ile %46 arasında dalgalanmışken, Zeranige köyünde % 14 ile %25 arasında gidip gelmiştir. Ancak, Zeranige köyü ortaokulundan kampanya sonrasındaki yılda evlere herhangi bir tercih formu gönderilmemesi (yapılan çalışmadan dolayı olası tercihlerin önüne geçmek için) ve bizlerin haber alarak kaymakamlık nezdinde girişimde bulunmamız üzerine okulda çocuklara dikte ettirilen seçmeli ders formları yırtılıp, evlere tercih formları gönderilmiştir ki bu yılda öğrencilerin tercihleri % 80’e yaklaşmıştır. Devam eden yılda sınıf açılmadığı görülen Zeranige köyünde önceki müdürün tayin vesilesiyle köyden gitmesinden sonra yeni gelen idare de her ne kadar olumsuz tutum

içinde olmuşsa da ilkokul bölümündeki idarenin formları evlere göndermesi en azında 4.sınıfların dersi tercih etmelerine vesile olmuştur.

Buradan iki sonuç çıkmaktadır. Birincisi seçmeli ders tercihlerinde Zazacanın seçiminde okul idarelerinin tutumları, ikincisi de velilerin kendi anadillerinde verilecek olan derse karşı tutumları. Gerek derinlemesine görüşmelerde, gerekse anket çözümlerinde görülen dil farkındalığı fiiliyata yansımamaktadır. Bunu Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün Halk Eğitim Müdürlükleri modüler programına ekledikleri Zazaca kurslarında da görmekteyiz. 2018 yılında eklenmesine rağmen hâlihazırda Zazaca kurs için müracaat eden kimse bulunmamıştır. Bu da toplumda ifade edilen ile fiiliyatta uygulananın hiç de örtüşmediğini göstermektedir.

Kendi ana dillerine kültürel ve ailevi bir ilişki hissetmelerine rağmen en etkili ve sık kullanılan dil, baskın olan Türkçedir. Tipik miras topluluklarında olduğu gibi, çocuklukta atalarının diline maruz kalmalarına rağmen, bu dil konusundaki ustalıkları ebeveynlerinin veya büyükanne-babalarının akıcılık düzeyine ulaşmamaktadır. Bu bulgular, dar ve geniş miras dili anlayışları ile ilişkilidir. Miras dilinin geniş görüntüsü, kültürel miras ve dilsel miras arasındaki muhtemel bağları vurgular. Polinsky'nin belirttiği gibi, miras motivasyonu ve aile ilişkisi dil öğreniminin ardındaki itici güçler olmasına rağmen, bunlar miras dil öğrenenlerin dil bilgisini karakterize etmek için yeterli değildir. Buradaki en önemli nokta, miras dil Zazaca'nın, dil edinme sırasında ilk olabileceği, ancak bireyin Türkçeye geçişinden dolayı tam olarak elde edilememesidir. Konuşmacılar siyasal, kültürel ve dilsel olarak motive edilmişlerdir, ancak dışarıdan desteklenmeleri gerekmektedir. Buradaki önemli nokta miras dili Zazacanın edinim sırasında ilk sırada yer alabilir olmasıdır. Fakat bireyin Türkçeye geçişinden dolayı tamamen edinilmesi oldukça güçtür. O dili konuşanlar siyasal, kültürel ve dilsel olarak güdülenmiştir ancak dışsal olarak desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Zazaca, sadece genç insanların konuşmalarında değil aynı zaman orta yaşlı Zazaca konuşan kesimin arasında da (daha çok farkında olmalarına rağmen) sürekli aşınmaktadır. 26 yaş altının sadece %28,5'i anne-babasıyla Zazaca konuşurken, bu katılımcıların %57,2'si kendilerini Türkçe ile daha iyi ifade ettiklerini, 27-45 yaş arası insanların ise üçte ikisi, 46 yaş üzerindekiilerin ise yarısının kendini her iki dilde daha iyi ifade ettiğini belirtmiştir. Kendilerini Zazacada daha iyi ifade edenlerin oranına baktığımızda bu genç kuşakta %0, orta kuşakta %6,6, yaşlı kuşakta ise %27,7 olarak görülmektedir.

Dil yitimi genellikle zamanla oluşmaktadır. İlk olarak tek dilli olan topluluğun etkileşimde bulunduğu diğer dili öğrenmesiyle birlikte iki dilli topluluğa dönüşür. Sonrasında, bireylerin sistematik teması olan baskın dil yaygınlaşır ve azınlık dilin işlevini devralarak sosyal alanlarda kullanılmaya başlanır. Bir sonraki adımda, topluluk baskın dil uğruna kendi dillerini kullanmayı bırakır ve bu sürecin sonunda topluluk tekrar tek dilli hale gelir. Ebeveynlerin miras dillerini sürdürme konusundaki kararlılıklarını sürdürebilmeleri için hem yerel hem de ülke çapında çok fazla çalışma yapılması gerekir. Zazacanın korunması açısından, katılımcıların vurguladığı dört önleyici tedbir, 24 saat yayın yapan bir Zazaca televizyon kanalının açılması (katılımcıların %100'ü), okullardaki seçmeli Zazaca derslerinin devamı (katılımcıların %97,5'i), çocuklarla Zazaca konuşulması (katılımcıların %52,5'i) ve ilerleyen süreçte Zazacanın eğitim dili olmasını (katılımcıların %32,5'i) kapsamaktadır. Topluluğun iki dilliliğini sürdürmek için kesinlikle daha etkili yollar vardır. Gerçekçi olmak gerekirse,

katılımcıların birçoğunun işaret ettiği gibi, bir dil eğer eğitim dili olmaz ise o dilin uzun vadeli yaşama şansı artık kalmamıştır. Yani, iki dilli eğitime geçmek bu anlamda hayati bir önem arz etmektedir. Böyle programlar ilkokulda erken başlayabilir ve çocuk da ardıl iki dilde okuryazarlık geliştirebilir.

Son birkaç yılda Zazaca seçmeli dersler ve bu dersler için eğitim hazırlayan bölümler (Zaza Dili ve Edebiyatı bölümleri) şeklinde sınırlı çabalar dışında, Zazaca eğitimin Türkiye eğitim sisteminde var olmaması Zazacanın sınırlı kullanımında oldukça etkilidir.

Evdeki miras dilini konuşmak, aile birlikteliğini teşvik etmek ve kuşaklar boyunca değerlerin ve kültürel normların iletilmesini kolaylaştırmak gibi avantajlara sahiptir. Fakat son zamanlardaki çalışmalar, miras dilinin ev bağlamında sınırlı kalırsa korunmasının garanti edilemeyeceğini göstermektedir. Bu uğurda birçok Avrupa ülkesi uzun süredir iki dilli eğitim modellerini tartışmaktadır. Avrupa'yla tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel bağları olan bir ülke olarak Türkiye'nin de merkezindeki farklı dillerle birlikte iki dilli eğitimi önceleyen eğitim teşviklerini tartışmaya başlamasının zamanı gelmiştir. Daha önce de tartıştığımız üzere çocukların destekleyici bir sosyokültürel ortamda anadilinde okuryazarlığını sürdürmesinin ikinci bir dilde başarılı olmalarında önemli rol oynadığı belirtilmişti. İleriye dönük, uzun vadeli kazanımlar açısından çocukların okul hayatları boyunca anadillerini devam ettirmelerinin ve ikinci dillerini akademik seviyede geliştirmelerinin önemli olduğunu da aktarmıştım.

Bütün bu sonuçlar, Türkiye'deki Zazaca konuşan insanların politik, sosyal ve eğitimsel ihtiyaçlarını ele almak için yetkililerin acilen eyleme geçmesini gerektirmektedir. Sınırlı bir bölgede, sınırlı bir araştırma ile ortaya koymaya çalıştığım Zazacanın Ovacık özelindeki mevcut durumu aslında bizlere Türkiye'de Zazaların mevcut durumuna yönelik bir örneklem sunmaktadır. Bu çalışma bir örneklem sunsa dahi Zazalar hakkında daha fazla fikir sahibi olunabilmesi için hem akademik hem de akademik olmayan ortamlarda daha fazla katılımcı ile eğitim, dil, siyasi ve toplumsal konuları ele alacak daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla, Zazaca konuşan tüm bölgeleri kapsayan genişletilmiş örneklere ve örnek çeşitliliğine dayanan derinlemesine niteliksel ve niceliksel bir araştırmanın yapılması, genç kuşak Zazaların miras dilini öğrenebilecekleri ve bu dilleri koruyabilecekleri yolları belirlemek gerekmektedir.

SONSÖZ

Ovacık özelinde bağlamında ele alınan bu makale nitel ve nicel veri toplama prosedürleri aracılığıyla toplanan, buna dayalı bir veri seti sunması açısından ilki Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün Kürtlere yönelik (Önce Anadili-2011), ikincisi Laz Enstitüsü'nün Lazlara yönelik hazırlattığı çalışma (Türkiye'de Lazcanın Mevcut Durumu-2018) ve üçüncüsü de Zazaca konuşan dar bir çevrede Zazalara yönelik yapılmış olan bu çalışmadır. Temel amaç, Ovacık özelinden hareketle Zazacanın aile ve toplum düzeyindeki kullanımları hakkında hem niceliksel hem de niteliksel açıdan bilgi sahibi olmaktır. Sonuçlar Türkiye'de siyasete hükmedenler ve dil planlayıcıları için ilginç sonuçlar verebilir. Bu makale/çalışma, aslında araştırmacıların, öğretmenlerin ve politika belirleyiciler ile Zaza aydın ve

entelektüellerinin Zazacanın kullanımındaki gerilemeye karşı önlem almalarını ve daha ileri araştırmalar konusunda daha fazla endişe duymalarını sağlayabilir.

Belirtmeliyim ki, son yıllarda Zazalar, Zazaca ve Zaza kùltürü üzerine öncesinde Avrupa (özellikle Almanya) ardından Türkiye’de bir dizi yüksek lisans ve doktora tezi yapılmış, hâlihazırda yapılmaktadır. Özellikle Bingöl Üniversitesi’nde bu anlamda yoğun tez çalışmaları yapıldığını gözlemliyoruz. Munzur Üniversitesi’nde dört yıllık lisans, Artuklu Üniversitesi’nde yüksek lisans, Bingöl Üniversitesi’nde lisans, yüksek lisans ve doktora programları bulunmaktadır. Yine ortaokullarda Zazaca seçmeli ders öğretimi programları 2012 yılından beri, Halk Eğitim Müdürlükleri kapsamında Hayat Boyu Öğrenme modiler programı kurslarına Anadolu’daki diğer diller yanı sıra Zazaca da 2018 tarihinden beri eklenmiş, on dört yaş üstü isteyen on kişilik gruplara bu kurslar verilmektedir. Ancak bir yandan toplumdaki farkındalık yetersizliği, diğer yandan Halk Eğitim Müdürlükleri ile okul idarelerinin tutumlarından dolayı ne seçmeli ders tercihleri ne de Halk Eğitim Müdürlükleri bünyesindeki kurslar hala istedik seviyeye ulaşamamıştır (Ovacık özelinde henüz Halk Eğitimi bünyesinde açılmış Zazaca dil kursu bulunmamaktadır). Her şeye rağmen tüm bu çabalar Zazaca konuşan halk için önemli fırsatlardır. Tartışmamız kapsamında belirtildiği gibi, ana dilde eğitim ikinci dilde olumlu sonuçlara yol açar. Benzer girişimler Zaza nüfusunun çoğunluk olduğu belediyelerde de yürütülebileceği gibi başta İstanbul olmak üzere, Adana, Mersin, Antalya, Aydın, İzmir, Ankara, Bursa gibi Türkiye’nin birçok metropol kentinde stratejik dil politikalarının gelişmesi için olanaklar mevcuttur. Bu makalede de tartıştığımız üzere, Zazaca dilinin hakkının tanınması kısmen görülmeye başlansa da Zazaca konuşan halkımızın Türkiye’de kendi eğitim politikalarını oluşturma hakkı için hiçbir hibe programı bulunmamaktadır. Zazacanın geleceğini korumak için, dil politikalarının temsilcileri olarak öğretmenlerin, toplulukların, derneklerin ve diğer kurumların bu bağlamda kurulmasına, örgütlenmelerine; politika oluşturucuları üzerinde baskı mekanizmaları oluşturmalarına acilen ihtiyaç vardır. Gençlerin Zazacaya karşı tutumları aslında önemli bir fırsattır. Bu durum Zazacanın geleceği için önemli roller oynayabilir. Bu bağlamda yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Gençlerin ve eğitimli kişilerin Zazacanın kullanımı ve öğrenimine yönelik olumlu tutumları olduğunu bilerek, onlara ihtiyaç duydukları dil becerileri ve bu becerileri kullanmaları için yeterli fırsat sağlanması, onlara planlama politikalarında söz sahibi olma olanağı sağlayabilir ve bu da düşük sayılarını arttırmalarına olanak verebilir. Bu süreç onların dilsel sınırlarını korumalarına ve genişletmelerine yardımcı olacaktır. Sosyal medyanın ve dijital teknolojilerin giderek daha önemli hale gelen rolüne odaklanmak bu girişimleri destekleyebilir. Zazaca konuşulan bölgelerde faaliyet gösteren ticari radyolarda olduğu gibi TV istasyonlarında da Zazaca dilinin kullanılması, programlar yapılması önemsenmelidir. TRT Kurdi kapsamında yürütölen kısa süreli Zazaca yayını yerine 7/24 sürdürölecek bir TRT Zaza kanalının açılması acil ihtiyaçların başında gelmektedir. Sonuç olarak, Ovacık özelinden hareketle gördük ki Türkiye’nin en büyük üçüncü topluluğunda dahi Türkçenin kullanımı oldukça ileri boyutlara ulaşmış durumdadır. Türkçenin kullanımındaki artış hemen hemen her tür etkileşim çeşidinde gerçekteşmiş görünüyor. Türkçenin basın ve medya dilinin yanı sıra idari, sosyokùltürel ve eğitimsel işlevleri dikkate alınınca bu pek de yadsınır bir durum değildir. Ancak, yerel dillerin korunması bağlamında önemli bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda, Zazacanın

mevcut durumunun belgelenmesi, Zazaca farkındalığının artırılmasının yanı sıra, dil değişiminin durdurulmasına yönelik tedbirlerin alınması elzemdir. Nihayetinde, çok sayıda göçmen ve etnik nüfusuyla, Türkiye'nin hem dil hem de kültürü tek dilli Türkçeden farklı olan hem çocukların hem de yetişkinlerin psikolojik, sosyal ve duygusal sağlıklarına da dikkat etmesinin zamanı gelmiştir. Uzun süredir devam eden geleneksel bir şekilde resmi ortamlarda zorunlu Türkçe kullanım politikasının ötesine geçilmesine acilen ihtiyaç vardır. Dünyadaki iki dilli eğitim modellerindeki son gelişmeler göz önüne alındığında, etnik azınlıkların veya göçmen popülasyonlarının hayatlarında başarılı olmak için sadece hâkim dile ve eksiltici iki dilliliğe uyması artık makul değildir. Bu amaçla, dar bir alanda da olsa benim yaptığım bu çalışma ile benden önce yapılmış olan ve yukarıda adını zikrettiğim iki çalışmanın sonuçları, politika belirleyicileri iki dilliliğin/çok kültürlülüğün bilişsel, akademik ve sosyal avantajlarını düşünmeye teşvik etmelidir. Bu bakımdan, Türkiye'de varlıklarını sürdürmekte olan (sürdürmekte direnen mi desek) tüm dillere dair makro politikalar belirlemenin zamanı geldi, geçiyor. Yeni Ubıxçalar olmaması dileğimle...